

WWW.UNILIBRS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСКАМА ОД 3 И ВИШЕ
САБАКА. ЦЕНА ЈЕ : ЗА СРБИЈУ 12 ДИН., А ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАРСКУ,
БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ, РУМУНИЈУ И ТУРСКУ
15 ДИНАРА НА ГОДИНУ.

ПРЕТПЛАТА СЕ ШАЉЕ Управи државне штампарије,
А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

XXII СВЕСКА

У БЕОГРАДУ 30. НОВЕМБРА 1883.

ГОДИНА IV

Постављења наставника средњих школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

Постављени су:

У БЕОГРАДСКОЈ ГИМНАЗИЈИ:

г. *Анте Болтек*, за предавача стенографије. 14.

Новембра о. г.

У РЕАЛЦИ БЕОГРАДСКОЈ:

г. *Јован Слобода*, за хонорарног учитеља музике,

18. Новембра о. г.

Постављења и разрешења од дужности управитеља основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

г. *Драгутин Тошлица*, учитељ III и IV разреда школе дорћолске у Београду, за управитеља основних школа на Дорћолу и на Јалији.

г. *Марко Ивковић*, учитељ II, III и IV разреда школе у Кораћици, округа београдског, за управитеља школе кораћичке.

г. *Милан Петровић*, учитељ III и IV разреда школе у Жабарима, округа крагујевачког, за управитеља школе жабарске.

г. *Миливоје Ковачевић*, учитељ II, III и IV разреда школе у Царини, округа подринског, за управитеља школе царинске.

г. *Јован Илић*, учитељ III и IV разреда школе у Кисиљеву, округа пожаревачког, за управитеља школе кисиљевачке.

II Разрешен је:

г. *Петар Димић*, учитељ II разреда школе дорћолске у Београду, од управитељске дужности.

Премештаји и разрешења од дужности наставника основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

У ВАЉЕВСКОМ ОКРУГУ:

г. *Илија Милошевић*, привремени учитељ школе скакавачке, округа ужичког, у Славковицу, 17. Новембра о. г., по молби.

У ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ:

г. *Михаило Грујичић*, учитељ школе рашаначке, у III и IV разред школе велико-селске, 19. Новембра о. г., по молби.

у ужичком округу :

г. *Лазар Поповић*, привремени учитељ школе славковичке, округа ваљевског, у Скавцу, 17. Новембра о. г., по молби.

у шабачком округу :

г. *Вучко Поповић*, учитељ школе дубљанске, у II одељење II разреда мушке школе у Шапцу, 17. Новембра о. г., по молби.

г-ђца *Јулијана Поповићева*, учитељица II одељења II разреда мушке школе шабачке, у II одељења II разреда женске школе у Шапцу, 17. Новембра о. г.

г-ђца *Милева Јовановићева*, учитељица II разреда женске школе шабачке, у I одељење истог разреда, 17. Новембра о. г.

II Разрешени су :

у Крагујевачком округу :

г. *Алекса Радојевић*, учитељ школе копљарске, 11. Новембра о. г., по молби.

у Чачанском округу :

г. *Велизар Поповић*, учитељ I и II разреда школе на Рашкој, 10. Новембра о. г., по молби.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СХСV

27. Октобра 1883. у Београду

Били су: потпредседник *Ј. Пецић*; референт за основну наставу *Ст. Д. Поповић*; редовни чланови: *Љуб. Керић*, архимандрит *Н. Дучић*, др. *В. Бакић*, др. *Л. Стефановић*; ванредни чланови: *Љуб. Ковачевић*, *Јов. Ђорђевић*, протосинђел *Никанор Драгутин Плајел*, *Бор. Тодоровић*, *Дим. Јовановић*, *П. Никетић*; нарочито позвани — *Мих. Ђуровић*.

Записник води секретар мин. *Жив. П. Симић*.

I

Прочитани су записници 192. и 194. састанка. Примљени су и потписани.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 18. Октобра ПБр. 10.920 којим спроводи Главном Просветном Савету дело г. *Дра Саве Петровића*, санитарског потпуковника, „*Лековите биљке у Србији*“, да му Главни Просветни Савет да мишљење своје о томе, може ли то дело поднети за давање на дар добрим ученицима, и којих школа. Главни Просветни Савет мишљења је:

Да се то дело може дати на дар ученицима виших средњих школа, и да би требало да га имају књижице основних школа. Може се платити по два динара комад.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 24. Октобра ПБр. 10.315., у ком доставља Главном Просветном Савету да се у средњим школама различно схватају и примењују одредбе 3. и 5. члана правила о испиту зрелости, и тражи мишљење Главног Просветног Савета, како би требало да се одредбе тих чланова схватају и примењују. Главни Просветни Савет одлучио је:

Да г.г. *Ђ. Козарац*, *Др. Плајел* и *Др. В. Бакић* ту ствар проуче и Савету саопште резултат тога проучавања, на основу којег би се могао дати одговор на постављено питање.

IV

г. *Др. В. Бакић* реферује о документима г. *А. Волтека*. Главни Просветни Савет слажући се с мишљењем референта одлучио је:

Да г. *А. Волтек* има квалификацију за учитеља стенографије у нашим средњим школама.

V

Г. *Љуб. Ковачевић*, као извештач комисије, наставио је читати програм из историје српске за средње школе. Главни Просветни Савет примио је и остатак програма са неколиким исправкама, које су у самом програму назначене. А с погледом на разред одредио је да се у III разреду предаје до одељка под насловом „*Треће време*“, а остало у четвртном разреду.

С овим је састанак закључен.

САСТАНАК СХСVI

2. Новембра 1883. год. у Београду

Били су: потпредседник *Ј. Пецић*; референт за основну наставу *Ст. Д. Поповић*; редовни чланови: арх. *Н. Дучић*; др. *В. Бакић*; ванредни чланови: *Љуб. Ковачевић*, *Јов. Ђорђевић*, протосинђел *Никанор*, *Ђ. Козарац*, *Драг. Плајел*, *Бор. Тодоровић*, *Петар Никетић* и *Димитрије Јовановић*.

Записник води *Жив. П. Симић*, секретар министарства просвете и црквених послова.

I

Прочитан је записник 195. састанка. Примљен је и потписан.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 28. Октобра ПБр. 11.400 којим спроводи Главном Просветном Савету сведоцбе г. Младена Спасојевића, слушаоца философског факултета на нашој Вел. школи, да их Савет прегледа и да своје мишљење да ли г. Спасојевић има квалификацију за учитеља стенографије у средњим школама, јер моли за такво место у којој од београдских средњих школа.

Главни Просветни Савет прегледао је поднесене сведоцбе и с обзиром на то што сведоцбе већ саме не садрже довољну квалификацију, а нарочито и на то што је молилац такође ђак и хтео би да као ђак у исто време буде и учитељ, не налазећи довољно јемства за дисциплину у школи, одлучио је:

Да г. Спасојевић нема квалификацију за учитеља стенографије.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 29. Окт. ПБр. 11.532 којим спроводи Главном Просветном Савету дело г. Николе Беговића, проте горњокарловачког „Српску литургију“ да га Савет оцени и да своје мишљење о томе да ли се оно може примити за школску књигу у средњим школама, и наштампати о државном трошку, и у том случају колики би хонорар требало дати писцу. Главни Просветни Савет одлучио је:

Да дело прегледају г. протосинђел Никанор и г. Јеврем Илић, професори богословије и Савету поднесу реферат о њему.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 30. Окт. ПБр. 11.615 којим спроводи Главном Просветном Савету „Француску граматику“ етимологију, коју је израдио да је Главни Просветни Савет прегледа и да своје мишљење може ли се усвојити да се о државном трошку наштампа као учебник за средње школе, у ком би случају писац написао и остале делове граматике. Главни Просветни Савет одлучио је:

Да дело прегледају г. Живко Недељковић, и г. Живко Поповић, професори гимназије и да Савету поднесу своје реферате о њему.

V

Реферовали су усмено г. Љуб. Ковачевић и г. Драг. Плајел о сведоцби г. Илије Берића. Пошто су изнети разлози, Главни Просветни Савет одлучио је са 7 противу 6 гласова да г. Берић са онаквом сведоцбом какву је поднео не може бити оквалификован за предавача средњих школа.

VI

Г. Др. В. Бакић прочитао је теме за професорске кандидате, из психолошко-педагошке групе, које су саставили он и г. Мих. Вујић, проф. Вел. школе:

1. Постање свести и самосвести;
2. Слобода и Воља;
3. Вредност силогизама;
4. Начело саморадње у односу према ауторитету при васпитавању;
5. Утицај наставе и школског живота на развијање моралног карактера;
6. Педагогијска вредност страних језика и начин учења истих у гимназији.

Главни Просветни Савет усвојио је поднесене теме.

VII

Г. Ст. Д. Поповић прочитао је писма г. министра просвете и црквених послова, од 11. Августа ПБр. 7840 и 7850, којима спроводи Главном Просветном Савету детаљне програме за основне ниже и више и продужне школе, да се у Савету прегресу и удесе према наставном плану, који је раније израђен и усвојен.

Да би се могли израдити што удеснији програми, Главни Просветни Савет са 10 противу 3 гласа одлучио је:

Да се и усвојени наставни план подвргне ревизији и у њему учине измене, које би се показале потребне.

С тим је и састанак закључен.

САСТАНАК СХСХVII

9. Новембра 1883. у Београду

Били су: потпредседник Ј. Пецић, редовни чланови: арх. Н. Дучић, Др. В. Бакић, Др. Л. Стевановић; ванредни чланови: Љ. Ковачевић, протосинђел Никанор, Драг. Плајел, Бор. Толоровић и Петар Никетић.

Записник води секретар мин. Жив. П. Симић.

I

Прочитан је записник 196. састанка. Примљен је и потписан.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 2. Новембра ПБр. 11.653, којим спроводи Главном Просветном Савету књигу Михаила Протића, учитеља под насловом „Четири годишња времена“ коју је писац удесно да послужи као школска књига за II разред основне школе, с питањем да ли се та књига може употребити за циљ, којој је намењена.

Главни Просветни Савет одлучио је:

Да књигу прегледају г. Бор. Тодоровић и г. Петар Никетић и да о њој поднесу реферат.

III

Прочитао је реферат г. *Николе Ј. Петровића*, о листу „Српчету“, који је уредник истога поднео с молбом да се откупи за поклањање ученицима основних школа. О истом делу реферисао је усмено г. Петар Никетић. Реферат гласи :

„Главном Просветном Савету

Прегледао сам десет бројева „Српчета“, од 1883 године, које ми је упутио на преглед и оцену Главни Просветни Савет.

Највећи део материјала у тих 10 бројева заузимају приче и описи места, затим песме и неке ситније белешке. Међу описима има описаних места, животиња, биља и т. д., а приче су већином једне тенденције. Целъ приповедача је да покаже деци како се треба чувати онога што је ружно, а волети оно што је добро.

Од животиња описане су: лисица, јеж, зец, пастрмка, рода, кукавица, коњ и царић. Од места описана су: село Врбица, Таково, манастир Раваница, Јагодина, Параћин и манастир Каленић.

Описи места нису срећно испали. А куд ће се и очекивати од ученика II разреда реалке да уме место да опише. Ни избор материјала није срећан. Тешко је наћи што поучнога у описивању села Врбице или у описивању Јагодине и Параћина. Све су то места без икаква историјска или географска значаја. Није се требало на њима заустављати. У неколико срећнији је избор животиња. Али само у неколико.

Већ сам поменуо да су све приче на један калуп. Несташно деца учине зло, то зло освети им се, за тим се кају и поправе.

Појезија је осредња. Има лепих песмица, али има и таквих које се једва могу назвати песмама, по прозом у стиховима. На срећу је овакових песмица мало. Па и оне имају лепе теме. Хоће да поуче.

У ових 10 бројева отштампана је и илустрована лепа народна пасма „Иво Сенковић и ага од Рибника“ О тој песми Просветни је Савет свој суд изрекао.

Пошто је материјал у „Српчету“ које сам прегледао подесан за децу, а већином и лепо израђен, пошто је у тих 10 бројева отштампана и песма „Иво Сенковићу и ага од Рибника“. — мишљења сам да би се могао извршити број комада откупити за поклањање ученицима основних школа о испитима. Што се тиче броја екземплара и цене, остављам Просветном Савету да он о томе своју одлуку донесе, према до сада уобичајеној пракци.

7. Новембра 1883. год.
у Београду.

Др. Н. Ј. Петровић.

Главни Просветни Савет слажући се с мишљењем референата мишљења је:

Да се може неки број екземплара откупити за поклањање ученицима основних школа.

Референту г. Н. Ј. Петровићу одређено је хонорара 20 динара.

С тим је састанак закључен.

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА О СТАЊУ СРЕДЊИХ ШКОЛА

за 1882—83. школску годину

IV

г. МИХ. ВАЛТРОВИЋА, ПРОФЕСОРА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ,
о стању наставе из геометрије и цртања у средњим
београдским школама

„Господину министру просвете и црквених послова,

Према одредби господина министра просвете и црквених послова од 11. Маја 1883. ПБр. 3311, ја сам као надзорник по струци геометрије и цртања у опште у средњим школама у Београду, у одређене дане посеђавао, колико ми је могуће било

чешће, испите у великој гимназији, у двама полу-гимназијама, у учитељској школи и у реалци, и шта сам ту, према датим ми упутствима од стране господина министра, опазио, то сад имам част изложити у овом извештају.

Геометрија се је у свим заводима предавала у оном правцу и пространству које одговара задатку поједине школе и наставници су по својој поузданој стручној спреми знали у предавању своје применити онај начин, који је вредне ученике успособио да од научнога имају доцније праве користи па се одали

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

или даљем учењу или практичном животу изабрав какву занатску радњу.

Што се у неким заводима нису по свим разредама могли да изведу прописани програми, није имало узрока у наставнику, но у околностима које се за прошлу годину школску о којој је овде говор, нису могле уклонити и о којима ће дотичне школске старешине дати господину министру подробног извештаја.

Геометриско цртање само се у великој гимназији предавало онако како се ујемчава права корист од те дисциплине.

Погрешно је товарити ученичко памћење разним начинима конструисања једног истог геометриског облика, а не показати ученику како се геометриски облици дају сложити у живе, симетричне слике. У овоме је права цел геометриског цртања; у овоме је његова практична и најплоднија примена.

Осим тога ваља ученика упућивати и приморавати на чисто исцртавање конструисаних облика, тушем и цртаћим пером. То није чињено у II-ој нижој гимназији. По казивању г. наставника ученицима многим не бијаше могуће купити цртаћи прибор због сиротиње своје.

Програм за геометриско цртање ваљаће да обухвата и примену геометриских облика у геометриском орнаментисању и обвезу чистог исцртавања тушем, цртаћим пером, четком и бојама.

Потпуно је задатку школе, добу ученика и њиховом доцнијем раду, било у вишој каквој школи, било у ком техничком занимању, — одговарао обим нацртне геометрије у реалци. Наставникова стручност и његов труд око својих ученика, огледао се је на њиховим јасним и одређеним одговорима на испиту, њиховом лакој решавању датих им задатака и њиховој брижљивој изради цртежа преко године.

Из топографског цртања био је у реалци успех такође задовољавајући. Само би ваљало набавити неколико литографисаних или разних топографских дела за прегледалице ученицима јер у овима школа оскудева.

Цртеже слободном руком разгледао сам осим у учитељској школи и реалци, још и у Првој нижој гимназији, где је г. наставник у цртању спремио био излог од ученичких цртежа. Успех је ту, према приликама које утичу на цртање у гимназијама, био задовољавајући. На радовима ученичким могло се је опазити да би ученици много већу корист од те вештине имали, да су обвезани озбиљније бавити се њоме и да белешка из ње утиче на ђачку годишњу оцену. Да би ученика приволео на цртање, допуштао им је г. наставник да изберу сами себи прегледалице. При таквом поступку о систематичком учењу говора бити не може.

Правилан је начин наставе у цртању био у учитељској школи, где је г. наставник тражио да ученик поред руке поглавито вежба око, да научи правилно гледати и схватити предмет који мисли да нацрта.

У реалци је настава била једнострана. Цртање фигура превагу има над осталим и не даје ученику основе за доцнију самосталност у схваћању и представљању гледаног. Оно је истина оскудица у простору у овом заводу, јако сметала цртању перспективном; но ипак систем наставе у главном не одговара ономе што се од ученика тражи, пошто је око цртања провео више година. Копирање са прегледалица не даје никад оног резултата, који даје цртање са тела објашњено правилима перспективе.

Понашање ученика према наставницима било је по свим школама примерно.

30. Јуна, 1883 год.
у Београду.

М. Валтровић,
професор.

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈИ ДИРЕКТОРА СРЕДЊИХ ШКОЛА

XIII

НИШКЕ ГИМНАЗИЈЕ

Господину министру просвете и црквених послова

Као што вам је познато, био сам на одсуству за време школског одмора а почетком овога месеца

селила се школа у нову зграду. То је узрок те вам до сада нисам могао поднети свога извештаја о стању нишке гимназије за шк. 1882-83 годину.

1. Број ђака у овој гимназији приметно расте из године у годину. Прираштај не долази само због

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

умножавања разреда, него се све више деце јавља за први разред. Ако овако узиде и даље, први ће се разред морати раздвојити у два одељења највише кроз годину дана. Колико је било ђака и како су успели после свршеног годишњег испита, изложићу ове у прегледу.

РАЗРЕДИ	I, II, III, IV, V, VI,	свега
свега уписано .	61, 26, 28, 10, 33, 24,	182
испите полагао .	49, 23, 16, 7, 15, 5,	115
прешло у ст. разр.	23, 15, 7, 5, 8, 2,	60
понавља испите .	11, 6, 7, 1, 6, 2,	33
понавља школу .	13, 2, 2, 1, 1, —	19
отпушт. као несп.	2, — — — —	1, 3

Како је који успео из појединих предмета, види се из оцена, које прилажем овоме извештају.

Из горњег прегледа, види се, да је сразмерно више о.пало ђака из виших разреда него из нижих. Овој појави узрок је у томе, што су нам ђаци у V и VI разреду махом били из других школа. Доста њих дошло је с никаквом а већина с недовољном спремом. Ово нарочито вреди за оне, који су већ били у вишој гимназији, па не успевају на другом месту долазе овамо у надању да ће лакше проћи. Како су ови ученици мало били навикнути на школски рад, немогући успети, напустили су школу и потражили друга занимања.

2. Сви наставни предмети предавани су по прописаним програмима. Ученици су се опет служили штампаним књигама за све предмете за које има књига. Бележили су се а погдешто и диктирали само они, за које нема књига.

Да би увидели колико су им ученици јаки у наукама које уче, наставници су давали писмене задатке. Пажња се нарочито обраћала на школске писмене задатке, јер су они најпоузданији да покажу коликим знањем располажу ученици и колико су поуздани у себе. Домаћи пак задатци, ма да су давани, нису никад поуздано мерило за процену знања с тога, што се врло често дешава, да задатак израде њих неколико, а остали препишују.

Како у току школске године тако и о испитима озбиљно се пазило, да се добије, колико је год то могуће, права оцена успеха. Двомесечне оцене уредно су давале изузимајући случајеве кад су поједини

наставници дуже одсуствовали. Дуже је одсуствовало њих петоро, двојица због проф. испита а тројица због слабости, о чему сам подносио извешће према наредби која постоји о томе.

О испитима употребљено је довољно времена за процену успеха. Тако средње време трајања испита било је:

у I разреду	4 сата и 35 минута
" II "	4 " " —
" III "	3 " " —
" IV "	2 " и 13 "
" V "	4 " " 15 "
" VI "	2 " " 20 "

3. Као год што се пазило да се озбиљно процени успех код ученика, исто су се тако готово сви наставници својски старали да својим ученицима буду разумљиви а да опет пораде све што се према програмима имало урадити. Програми свију предмета с малим изузетком извршени су у своје време. Но ни онде где се није све постигло, није кривица до наставника. Тако из биологије у VI разреду није предавана партија о плођењу Криптогама, јер је наставник био на дужем одсуству због профес. испита; из алгебре опет у VI нису предавани верижни разломци, неодређене једначине и појам о функцијама зато, што је наставник више од месец дана доцније постављен; из немачког језика у V разреду није се предавало о сложеним и скраћеним реченицама из узрока тога што је велика већина ученика дошла у овај разред без довољне спреме из овога језика; из француског језика у VI разреду није се све прешло, што је наставник дошао на дужност два месеца доцније, јер је доцне постављен; из физике, на послетку, програм се није могао потпуно извести с тога, што је овај предмет био без свога заступника скоро до Божића.

Но и ако тврдим да су наставници већином савесно вршили своје наставничке дужности, не велим да се у свим наставним предметима једнако и успело. Мањи се успех опазио у неким од предмета, које нису предавали наставници који су се за то и спремали. Који су предмети били без правих својих заступника, имао сам већ прилике јавити вам. Подела предмета морала се силом удешавати, јер није било довољно наставника. Али и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ове ће незгоде зар нестати, кад се попуни школа и последњим разредом. Онда ће се јамачно и завод попунити довољном наставничком снагом, те неће бити нужде да наставници морају предавати и оне предмете, за које се нису нарочито спремали. Ако опет овако и даље остане, слаби су изгледи на озбиљан успех на првом испиту зрелости.

4. Осим оскудице у наставницима, школа ова све једнако пати и од немања довољно средстава, која помажу настави. Тако зоолошка збирка, осим слика, веома је сиромашна, да не речем никаква, но нада све највећа је оскудица у томе што школа има врло сиромашну библиотеку. Она је истина скорашња, као и завод што је нов, али ако се и даље остави садашњи начин попуњања, слаби су изгледи да ће скоро имати и најпотребније књиге за све гране наука које се предају у гимназији. Ако којој школи, овој је потребно дати извесну суму годишње на набавку

књига и других научних средстава. Ово помињем нарочито с тога што и остали оваки заводи имају оно, што за ову школу предлагем. Тако крагујевачка гимназија, која постоји толико времена, те већ има богату књижицу, има знатну суму за ову цел. Па и београдска, која је у месту, где по другим школама има богатих и збирака и великих библиотека, где је и народна библиотека, опет има потребну суму на набавку књига и других научних средстава. Кад се дакле овим школама даје кредит да сама набавља што јој треба, држим да га још пре треба дати нишкој гимназији, која се може послужити једино оним, што сама има.

Бр. 320.

15. Септембра 1883. г.

у Нишу.

Директор нишке гимназије,

М. МАРКОВИЋ.

ИЗВЕШТАЈИ ШКОЛСКИХ НАДЗОРНИКА

О ИСПИТИМА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

ЗА 1882—3. ШКОЛСКУ ГОДИНУ

XV

г. Јанићија Поповића, професора, о основним школама у округу алексиначком

Господину министру просвете и цркв. послова

Према упутству вашем од 6. Маја т. г. ПБр. 3547. ја сам извршио преглед основних школа у округу алексиначком од 29. Маја па до 23. Јуна ов. год. и о томе подносим вам извештај у овом што следује.

Свега сам прегледао три женске школе: две са 4 (у Алексинцу и Бањи) и једну (у Ражњу) са 3 разреда и тринаест мушких: две са 2 (у Делиграду и Суботинцу), осам са 3 и три са 4 разреда. У Читлук нисам ишао с тога, што је тамошња школа затворена по вашој наредби још месеца Новембра прошле године. У женским школама радило је 5 учитељака а у мушким 17 учитеља и 4 учитељке. Нашао сам код 4 наставника слаб, код 4 добар, код 9 врло добар и код 9 одличан успех. Само у Ћићевцу и Јошаници училе су неколике девојчице с мушком децом.

У почетку школске године уписало се: у I. разред 358 ученика и 77 ученица, у II. 266 ученика и 69

ученица, у III. 184 ученика и 38 ученица и у IV. 101 ученик и 20 ученица — свега 909 ученика и 204 ученице.

Испит је полагао: у I. разр. 277 ученика и 71 ученица, у II. 229 ученика и 61 ученица, у III. 161 ученик и 35 ученица и у IV. 90 ученика и 16 ученица — свега 757 ученика и 183 ученице.

Походило је школу до краја године: у I. р. 312 ученика и 75 ученица, у II. 238 ученика и 65 ученица, у III. 170 ученика и 35 ученица и IV. 93 ученика и 16 ученица — свега 813 ученика и 191 ученица.

У прилогу под А детаљно је изложен статистички материјал о броју ученика и оцене у раду и успеху наставничком и о реду и чистоћи у школи.

Селски учитељи, који раде у свим разредима, а далеко су им друге школе, остављени су сами себи да раде или онако, како су их научили, или начином до којег су дошли праксом. Резултати праксе понајвише нису код свију једни исти, а и она упутства, која су наставници добили као ђаци, разнолика су. По томе није никако чудо што су методе у свакој школи другачије. Још веће шаренило чини неједнака

спрема наших учитеља, различно разумеваће задаће учитељске, разнолика љубав и издржљивост у раду и на послетку она наклоност само овом или оном предмету а багателисаће осталих. Све то чини да је у неким основним школама веома мизерно оно знање (ако се тако могу назвати оне неистине, што их по неки учитељ као истине предаје ученицима), што га деца добијају; да гдекоји учитељи не умеју да кажу ништа друго и ништа више сем онога, што је у ђачким учебницима, па и то напараде механичким учењем без разумевања; да се у неким школама, које имају способне наставнике, у опште мало уради; да се у једној школи боље зна једна група предмета а у другој друга, или често и само један предмет без обзира на то, да ли он спада међу главније, и да гдекоји учитељи не обраћају скоро никакву пажњу на васпитну страну, те им ђаци у том погледу стоје горе, него она деца што нису ни видела школе. Највећа пак погрешка, коју сам приметно скоро у свим школама, јесте та, што учитељи никако не привикавају своје ученике на саморадњу.

Мислио сам да оваке разноликости нећу наћи у местима, где има више учитеља и где су постављени управитељи, где су наставници имали прилике да се обавесте о сваком послу у школи и да исправе своје погрешке, али сам се јако преварио. И овде сваки наставник ради за себе и како зна, те ђаци, кад прелазе из једнога разреда у други или из једнога одељења у друго, морају се најпре да одвикну од онога, што су научили код пређашњег наставника, па тек онда да уче даље. Овако радећи деца се узалуд два пут више море, а у исто време даје им се прилика да посумњају у знање својих наставника, да се ауторитет наставнички заљуља тамо, где мора да буде најјачи. Ја ово не износим без разлога, јер ваља знати да има наставника који се толико забораве да пред својим ученицима нападају на своје колеге, ма да сами у предавању греше.

Може бити да сам се мало дуже задржавао по школама, али опет за то ја сам свуда гледао, да учитељи исцрпу своје програме, еда бих на тај начин с једне стране донео што тачнији суд о стању наставе како у појединим школама тако и у свима које сам прегледао, а с друге стране да бих видео шта који наставник није урадио а шта јесте и како па да му што праведнију оцену дам. На испиту сам прозивао и одличне и средње и лоше ђаке све подједнако и вазда сам одређивао питања, која је за тим учитељ давао ученицима својим. Питао сам на више места и сам, кад сам приметно да учитељ или не зна или навалице избегава тежа питања. По негде сам то чинио и у школама одличних учитеља, кад год сам

чуо ма каку погрешку мање значајну, за коју ми није било нужно обавештавати учитеља. При том сам свуда бележио све, што ми се учинило погрешно, и те погрешке, не казујући које су чије, побројају овде у колико то нисам био учинио у извештајима од прошле и претпрошле године. Тако погрешке:

1). У српском језику: не навикавају се деца у I. разреду да потпуно читају слово по слово, слог по слог, реч по реч и реченицу по реченицу, већ гомиле речи без разумевања, те за то често изговарају поједине речи погрешно, наопако, или их прескачу и праве на половини речи одмор, остављајући другу половину да је вежу за реч иза ње. Исто тако не пазе се у многим школама на интерпункције, па је читање нелогично и механично. У томе греше и некадашњи питомци учитељске школе. Код једнога су сви ђаци читали једним исти тоном са свим механички, па тим тоном одговарали и из науке хришћанске и рачунице. Слабо утиче настава на народни говор, те ђаци говоре као и околина им. То исто чине, а нарочито погрешно акцентују речи, и учитељи, који су родом из оних крајева, где се неправилно говори. Неки наставници или нису хтели да покажу значење речима, да упознаду своје ученике с представкама, или нису знали да им је то ваљало чинити. Чланци из читанчице и прве читанке већином се науче на памет, па се тако и читају и причају од речи до речи као што је у књизи. Неки учитељи као да не знају шта све има у тим књигама, јер кад се затражи разумевање онога, што се читало, они нису у стању да питају и питањима да исцрпу цео прочитани чланчић. Ретко који учитељ разрешава ђацима загонетке и тумачи пословице, које се налазе у читанкама. Нисам наишао ни на једну школу, у којој је учитељ одржавао везу између онога, што се учи, и онога што се учио пре тога, било у истом разреду или којем млађем, ако има какве сличности. У неким школама тек у II. разреду уче разликовати гласнике од сугласника. Писмена и гласови обично су учитељима једно исто, те за то једни изговорену реч растварају на слова, а други написану на гласове. Негде се распознају именице у I. разреду, негде у том разреду и придеви и глаголи, другда тек у II. знају се именице а у III. још и остала имена и глаголи. У неким школама учила се и подела именица, заменица и глагола, прве две врсте по значењу а трећа по трајању и прелажењу радње им, па се у том понајвише прави читава збрка. Исто тако мешају се и родови и бројеви. Чуо сам, на пример, да су мушкога рода оне именице женског, које су имена мушкињу, да су збирне — вештаствене именице, да су једне заменице трећег лица непознатог „питајуће“ а друге односне, да су неке заменице (за

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

каковоћу) придеви, а неке (за количину) бројеви. Не уме се разликовати придев од прилога. Облици (у IV. разреду) уче се већим делом на памет и ученици их не умеју да примене. Сви глаголски облици не уче се. Граматички термини свакојаки су, негде погрешни, негде застарели. Тако се чује: суглас, сугласник, безгласник, безгласно и сугласно слово; самоглас, самогласник и самогласно слово; имена место именице; нарјечице место прилози; негде опште а негде заједничке именице; на једном месту особне а на другом особене именице. О вештаственим именицама нико ништа не зна. У једној школи још су глаголски прилози — придеви. Изгледа ми као да скоро ни један учитељ није прочитао ни оно, што је штампано о српском језику у „Просветном Гласнику“, камо ли да је имао у рукама бар српску граматику за гимназије.

О учебницима за овај предмет имао бих да речем само то, да најновије издање буквара, читанчице и прве читанке могу поднети за школске књиге све догле, док се остале не прераде. При штампању нових учебника ваљало би употребити крупнија слова и поклонити већу пажњу коректури, да се не увуку погрешке као у данашње читанке. Ово напомињем с тога, што слабији учитељи по свој прилици пре не умеју, него што неће да исправе погрешке, па деца уче погдешто наопако.

2). У *рачуници*: у многим школама не пишу се лепе цифре. Не ради се подједнако и усмено и писмено рачунање, већ су неки учитељи развили грозан механизам у писменом рачунању, истиснувши са свим усмено, док су други скоро сву пажњу обратили на усмено. Нису научена деца на ред којим се ради при усменом и на ред при писменом рачунању. Не задају се у свакој школи разноврсни задаци. Не тражи се од деце да памте задатке и да их разумеју и не даје им се времена да мисле, већ се по неки наставници једнако уплећу другим и предугим напоменама и упутствима тако, да се и оно, што ученици израде, не може никако да сматра као њива својина. Римске цифре не уче се у свим школама. Сви наставници знају за рачуницу Ст. Поповића, али се сви не служе њоме, па за то је програм и из овога предмета скоро у свакој другој школи другачији.

3). *Историју* предају добро само учитељи који су свршили учитељску школу, а од осталих врло мали број напустио је стари механизам и стари учебник. То исто важи и за *Земљопис*. У многим школама ученици III. разреда врло мало су знали о земљама на Балканском полуострову ван Србије.

4). *Познавање света и домовине* предају наставници како који зна и колико који зна. Програм из овога предмета исцрпили су само одлични учитељи.

5). *О познавању природе, словенском језику и поукима о чувању здравља* немам ништа лепше ни похвалније да речем до оно, што сам и прошле године казао у свом извештају о школама рудничкога округа. Пређе наше основне школе нису имале јестаственичких слика а сад опет нигде збирке, него се наставници ослонили само на слике, а по негде и слике крију од ученика, веле, да се брзо не поцепају, док овамо узрок је са свим други, боје се да се у деце не разбуди јака радозналост па их неће моћи да задовоље.

6). *Наука хришћанска* већином предаје се по учебнику а механички. Млађи а бољи учитељи напуштају досадањи начин предавања и не дају деци учебника. Где се тако ради, ту се осећа утицај религије на морал. И овај предмет није предаван у свим школама по распореду.

7). *За женске радове* не употребљавају се у свим женским школама српски изрази. Ни једна девојчица није ништа шила, а међу тим родиле су којекакве непотребне и луксузне ствари.

8). *Гимнастика* се не предаје свуда подједнако, као да сви наставници немају једна и иста упутства. Из онога, што су деца знала на испиту, видео сам, да неки учитељи нису никако ни предавали ову вештину преко године, а да гдекоји нису ни знали како ваља предавати.

9). *Црквене и световне песме* певају се у опште неправилно. Све црквене песме, прописане распоредом, не уче се.

Најправилније читало се у брачинској школи и два виша мушка разреда у Алексинцу, а затим у женској школи бањској. Српску граматику најбоље је предавао учитељ III и IV. р. мушке школе бањске, али је бољи успех постигао учитељ IV. разр. такође мушке школе у Алексинцу. У женским школама у опште правилније се говори него у мушкима. Најлепше су писали ученици брачинске школе, а писање по диктанду правилно је у свим школама, где раде одлични, и скоро свима, где раде врло добри учитељи. Најбољи успех из рачуна постигли су учитељи: брачински, III и IV. р. у Алексинцу, бањски, браљински и суботиначки, а из јестаственице и науке хришћанске учитељ витошевачки. Све што је овај учитељ предавао из науке хришћанске, везивао је за извесну слику и предмет у цркви, или за извештај чин при богослужењу, па су му то сви ученици (I, II и III. разреда) запамтили. Земљопис Србије и Балканског полуострова најбоље су предавали и најбољи успех постигли учитељ витошевачки и учитељи III разреда мушке школе алексиначке и бањске, а земљопис физички, математички и политички свију делова света

учитељи IV р. мушке школе у Алексинцу и Бањи. Напред сам казао да историју предају као што ваља само учитељи који су свршили учитељску школу. Ово важи и за познавање света и домовине. У словенском читању најбољи је успех постигао учитељ браљински, а у гимнастички ђивевачки. Најлепше појање чуо сам у III р. мушке школе алексиначке

Јако исправљају погрешке наставничке и богате знањем предавања која су досле држана учитељима за време школских ферија. Тога ради ваљало би та предавања приређивати на више места и на њих позивати не само слабе и привремене учитеље, него и сталне с добрим оценама а од времена на време и врло добре, јер се приметило да баш и одлични хоће да попусте у нечем, или да нису ни знали сувремено стање гдекоје науке коју предају, као што је случај са српском граматиком, коју не знају добро ни некадањи питомци учитељске школе. Добро би било, кад би се за време тих предавања давали часови и из певања. Онда би се у свим школама после неколико година чуле песме, које се буду певале, на један глас, а не као сад свакојако и донајвише накарађено.

У свим књижицама школским има 999 дела, а колико у свакој посебице, то се види из прилога под Б. Сви учитељи, осим врмџанског, поступили су по вашем распису од 20. Августа пр. год. ПБр. 5975. У Бањи и Ражњу остале су раздвојене књижице мушких и женских школа. У Алексинцу води сам управитељ и списак учила и намештаја, а то није за њ најпријатније. У књижицама је врло мало књига потребних учитељима за њихно самообразовање. Књиге су свуда непевезане и на више места поцепане оне, које се сваки дан употребљавају. Ради тога нужно би било заповедити школским одборима, да постепено исповезују све књиге, а пре свега да набаве за своје књижице све, што се корисно може да употреби при предавању. Нарочито и најпре ваљало би да има свака књижица књига за предавање српског језика, природних наука, поуке о чувању здравља, српске и опште историје, земљописа и оних наука, које ће се предавати у V. разреду. А чега у литератури школској нема, то ваља што пре спремати за штампу. Нужно је да се час пре преради и Стевина рачуница према новим мерама. Сва пак литература за основне школе ваља да се удеси за учитеље, не за ђаке, па да се дечији учебници, сви сем буквара и читанака, са свим истисну из школе. Мени се чини да би ово био најбољи начин, помоћу којег би се наше основне школе могле кроз врло кратко време ослободити лених и неспремних учитеља.

Из прилога под В. видећете да наше основне школе немају ни најпотребнијих мапа, да оне управо

у томе највећу оскудицу трпе. Мени се чини да овој кубури нема оправдања, јер, ако није могуће изградити на српском језику карата колико је потребно, оно се можемо послужити привремено туђим као алексиначки учитељи. Школски одбор у Алексинцу набавио је за своје школе Кипертове карте и оне су врло корисно употребљене.

Јако смета учитељима неуредност ученика им у похођењу школе. Од те незгоде патиле су највише школе у срезу бањском. И здрави ученици веома неуредно ишли су у школу скоро свуда, само не у Ђивевцу. Сви учитељи жалили су се на ову неуредност ђачку пре новог закона о основним школама, а резултат њихових протеста најслабији је био у срезу алексиначком. У том срезу полицијна власт највише је ученика отпустила из школе, а није имала увек законих узрока. Још се дешавало у истом срезу да је алексиначки општински лекар издавао о ђацима уверења по чувењу а без прегледа, и учитељи су брисали имена ђачка из уписнице на основу таквих уверења.

Од како је ступио у живот нов закон о основним школама, деца походе школе уредније, јер новчане казне, које тај закон прописује, јако утичу на тврдоглавост и немарност према школи како родитеља тако и кметова.

Школски одбори образовани су при свим школама. Значајно је што се неки одбори, кад се изузму учитељи, састављени све из самих неписмених људи. Обично је учитељ душа сваком одбору, али и од председника јако зависи сав посао одборски. Бива да неки председници неће да сазивљу редовно одборске седнице и неће да извршују одлуке његове. У том су најнеуреднији председници школских општина у Липовцу, Витошевцу, Врмџу, Брачину и Браљини. Витошевачки и врмџански одбори састајали се до мога доласка у њине школе само по један пут и нису ништа радили, а брачински као и јошанички и сви липовачки кметови не извршују одборове одлуке. Председник липовачке школске општине не долазе у седнице одборске, а кмет језерски, поред тога што не врши закон (чл. 18) о основ. школама, још и наговара људе да не дају децу у школу, па и сам је своје дете извадио из ње. По неки одбори (на пример: у Брачину и Липовцу) мисле да могу опраштати једном изречену казну. Има прилика где су председници школских општина кажњавали новчано кметове из других села, али те казне још нису извршене, веле, с тога, што не знају начина за то. Не могу се никако извршити новчане казне над сиротињом. Ово школски закон није предвидео. Од свију кметова као да је најнеуреднији председник политичке општине рутевачке (алекси-

WWW.UNILIB.BS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

начки срез), јер није никако хтео да извршује одброве одлуке. За то га је на послетку председник школске општине у Делиграду казнио са 10 динара, али надлежна среска власт (актом од 4. Јула тек. год. Бр. 2454) поништила је ту казну на основу члана 18. закона о основним школама. Мени се чини да је овде среска власт погрешила, јер председник ругевачке општине није у исто време и председник школске општине па да га може казнити само државна власт.

У 39. члану школскога закона није одређено за колико се изостанак мора казнити родитељ ђачки. Ради тога неки одбори изричу казне само онда, кад виде да је ђак већ напустио школу, а држе да се не може казнити и онај родитељ, чије дете само почешће изостаје од школе.

У прилогу под Г. и Д. подносим имена свију ђака који су напустили школу самовољно, а нису све разреде свршили.

Све су школе имале свију потреба преко целе године осим липовачке, којој нису дрва уредно доношена и која није увек имала сунђера и креде.

Зграде школске свакојаке су а најмање одговарају ономе, чему су намењене. Изузев пет између њих, све остале нису ни прављене за школе.

Само школске зграде у Јошаници, Мозгову, Липовцу, Делиграду и Витошевцу направљене су за школе. Липовачка, јошаничка и мозговска једнаке су по плану. Оне а и витошевачка најбоље одговарају новим правилима за грађење школа, јер им учионице могу

бити са свим растављене од учитељских станова, а уз то зграде су високе, видне и сухе.

Ни у једној школи не хране се ђаци заједнички. Храна им је лук и хлеб, који је лети понајвише плесив, јер им га ретко доносе. Слава се на општим креветима.

Намештај је у свим школама старински. У многим школама скамије су тако високе и дубоке, да се деца само главе виде а ногама не могу да дотакну под. Ваљало би заповедити школским одборима да за идућу школску годину спреме скамија по новом плану, у колико буде потребно, за већи број ђака, што ће сад бити пописана, а да не праве и овом приликом старе накараде.

Прилажем под Г. преглед стања зграда школских, школскога намештаја и учила.

У почетку идуће школске године моћи ће се да отвори пети разред само у Але синцу (у мушкој и женској школи) и Бањи (само у мушкој, јер у женској би тај разред добио цигло 2 ученице), а четврти у Мозгову, Витошевцу и Ђићевцу. У тим местима има и ђака за виши разред и општине су вољне да поднесу све трошкове, који буду потребни.

10. Јула 1883. год.

у Крушевцу.

Понизан

ЈАНИЧИЈЕ ЈОПОВИЋ,
професор.

САМОГЛАСНИЦИ СТАРОГ СЛОВЕНСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА

(КАО ТЕМАТ ЗА ПРОФЕСОРСКИ ИСПИТ)

ИЗРАДИО

Жив. Ј. Симић

(СВРШЕТАК)

Б. Д У Љ Е Њ Е

а. ПРИ ОБРАЗОВАЊУ УЧЕСТАНИХ ГЛАГОЛА НАСТАВКОМ а
ДУЉЕ СЕ :

1. е у њ и н :

КОР. лег :

лѣг-ати.

лѣг-ати (лијѣгати).

КОР. лет :

лѣт-ати.

лѣт-ати (лијѣтати).

КОР. тек :

ис-тиц-ати.

ис-тиц-ати, прѣ-тиц-ати.

на-бад-ати.

оу-тап-ати.

скаб-ати.

скит-ати.

2. о у а :

КОР. боѡ :

на-бад-ати, про-бад-ати.

КОР. топ :

на-тап-ати, пре-тап-ати.

КОР. свок :

скаб-ати, у-скаб-ати.

3. њ у н :

КОРЕН свѣт :

свѣт-ати, рѣс-свѣт-ати се.

КОР. БЛЪСК :
 блист-ати.

4. Ъ У Ы :
 КОР. ДЪМ :
 на-дѣм-ати се.

КОР. ДЪХ :
 дѣх-ати, дѣс-ати.

КОР. СЪЛ :
 шѣль-ати, пѣ-шиль-ати.

5. РЪ У НР :
 КОР. МРЪ :
 љ-мир-ати.

КОР. ТРЪ :
 љ-тир-ати, пѣ-тир-ати.

КОР. СТРЪ :
 прѣ-стир-ати, зѣ-стир-ати.

6. ЛЪ У НЛ.
 кор. млъ
 изѣ-миль-ати.

б. ПРИ ОБРАЗОВАЊУ ПРЕЂАШЊЕГ ТРАЈНОГ ВРЕМЕНА (ИМПЕРФЕКТА).

1. е у њ.
 основа *гребе*
 грѣбъ-ахъ, грѣбъ-ахомъ. грѣбъ-ахъ=греби-ј-ахъ=грѣ-бијахъ.

Основа *теке*
 текъ-ахъ=теуъ-ахъ=теуа-ахъ. текъ-ј-акъ=течъ-јахъ=те-ча-ахъ=течахъ или: те-кѣ-ј-ахъ=теки-јахъ = те-цијахъ.

в. КАД СЕ ИЗВАЦИ КОЈИ САМОГЛАСНИК (само у староме словенском)

1. е у њ :
 веѣ-съ=вѣс-съ=вѣсъ ; жег-хъ=жѣх-хъ=жѣхъ=жахъ (у аористу).

2. о у а :
 про-бод-сомъ=про-вос-сомъ=про-васомъ, про-васа (у аористу).

3. њ у н :
 КОР. љТ
 љт-сменъ=љс-сменъ=љсма. — љт-гло=љт-сло=љс-сло=љсло.
 љт-съ=љс-съ=љнсъ. — цѣвѣт-съ=цѣвѣс-съ=цѣвнсъ (у аористу).

г. УСЛЕД ПРЕМѢТАЊА

1. е у њ :
 Од старијега *берг*
 брѣг-ъ (руски берег). брѣг, брѣјег.
 Од старијега *терб*
 трѣб-ити. трѣб-ити, тријѣбити.

2. о у а :
 Од старијег *ворта*
 врата (руски ворота). врата, вратнице.
 Од старијег *золго*
 злато (руски золото). злато.
 Од старијег *орло*
 рало. рало, ралица, раонѣк.

д. ЗБОГ НАГЛАСКА.

1. њ у њ :
 КОР. мѣ
 мѣти. мѣти.

КОР. вѣ
 вѣти. вѣти.

2. њ у н :

Само у староме словенском: љт=љисти, по-љихъ.

в. С Л А Б Љ Е Њ Е

При образовбњу облика, а и гдекојих основа слаби:

1. е у њ :
 Само у староме словенском: вѣуера (од кеуер.); пѣци са, пѣцѣте са (од пек); тѣци, тѣцѣте (од тек), жѣзи (од жег), мѣнъ, мѣноѣ (поред мене).

2. н у њ :
 бѣж (м. бѣж), бѣжште (м. борје (од бор-ије=борје), бѣжште); вѣськѣж (м. вѣ-снѣж); прѣжж (м. прѣжж); влаѣне (од вла-ије=вла-тје=влатје); дѣбѣ (од властѣж (м. властѣж); жн-тѣе (м. жнтѣе); хвалѣж (м. дуб-ије=дубје = дубје =дуб-л-је); лѣшѣ (од хпалѣж=хвалѣж); рождѣнъ (од родѣнѣж = родѣнѣж= родѣнѣж); вратѣ-тенъ (од вратѣнѣж=вратѣ-нѣж=вратѣнѣж=вратѣнѣж); хвалъ (од хвалѣ-гъс = хвалѣж = хвалѣж= хвалѣж); рождъ (од роди-гъс =роди-гъс = родѣжъ= родѣжъ); хвалѣахъ (од хва-ленъ-ахъ=хвалѣе-ахъ=хва-ленъ-ахъ=хвалѣе-ахъ=хвалѣ-ахъ=хвалѣахъ).

бѣж (од бор-ије=борје), бѣжште (од влат-ије=вла-тје=влатје); дѣбѣ (од властѣж (м. властѣж); жнтѣе (м. жнтѣе); хвалѣж (м. дуб-ије=дубје = дубје =дуб-л-је); лѣшѣ (од лист-ије=листеје = лист-је); браѣна (од брат-ија= братѣја=братѣја); хвалѣен (од хвалиѣен=хвалѣен= хвалѣен); плаѣен (од пла-тиѣен=платѣен = плат-ѣен); рѣѣен (од родиѣен= родѣен=родѣен); кѣшен (од косиѣен = косѣен= косѣен); нѣшѣхъ (од носи-јеах = носѣѣах = носѣа-ах); вѣѣахъ (од видиѣах =видѣѣах=видѣаах).

3. н у ј:

разоумѣй (од разоумѣти); разумеј, делај, певај; наћи
делаи (од делати).
(од на-и-ти=најти=на-
тји); дођем (од до-ид-ем
=дојдем=додјем).

4. ы у в:

бѣахъ (од бѣе-ахъ=бѣе-ахъ бѣјахъ, бѣјахъ (од бѣеахъ=
=бѣ-ахъ=). бѣвахъ=бѣвахъ).

5. ы у ъ:

Само у староме словенском: слѣшати (м. слѣшати);
бѣти (м. бѣти); любѣ (м. любѣ).

6. ѣ у н:

пеци са (од неке-н=неке); пеци, теците, ѣди, рѣците;
тыци (према тыцете). плѣтијахъ (од плетејахъ=
плетѣвахъ).

7. ж у ъ:

гребохъ (од гребохом=гре- тако исто: гребохъ, ѣдохъ,
бохъ). мѣлахъ итд.

8. ж у а и ы:

Само у староме словенском: грѣа и грѣты (од гре-
е-ит=грѣе-ит=грѣеон=грѣж). У неких глагола у
овом облику слаби ж у оба та гласа, а у неких или
само у а или само у ы: негы, беры; хвалѣ, ликоуѣ,
бнѣ (иза ј увек).

9. оу у ъ (које после непчаника бива ъ):

Само у староме словенском: кѣкати (од кѣоу);
нѣкати (од нѣоу).

1. Самогласно рѣ у сугласно р:

мрѣ, мрѣши (према мрѣхъ мрѣм, мрѣш (према мр'о
од мрѣ). од мрѣ).

Г. Ј Е Д Н А Ч Е Њ Е

I

У СТАРОМЕ СЛОВЕНСКОМ

1. мѣ=лѣ=ла:

новѣаго (од новѣаго=новѣаго); бѣагаго (од бѣагаго=
бѣагаго); бѣкѣагаго (од бѣкѣагаго=бѣкѣагаго);
гнѣкѣаши (од гнѣкѣаши=гнѣкѣаши).

2. ѣа=ѣа=ѣѣ:

градѣѣхъ (од градѣѣхъ=градѣѣхъ); растѣѣхъ (од растѣѣхъ=
=растѣѣхъ); бѣѣхъ (од бѣѣхъ=бѣѣхъ).

3. ѣе=ѣе=ѣѣ:

добрѣѣмъ (од добрѣѣмъ=добрѣѣмъ); бѣжѣѣмъ (од бѣ-
жѣѣмъ=бѣжѣѣмъ); грѣшѣѣмъ (од грѣшѣѣмъ

грѣшѣѣмъ=грѣшѣѣмъ); небесѣѣмъ (од небесѣѣ-
мъ=небесѣѣмъ=небесѣѣмъ); дѣѣши (од дѣѣши
=дѣѣши).

4. нѣ=нѣ=нн (изговара се ију):

кѣскрѣѣшннѣмъ (од кѣскрѣѣшннѣмъ=кѣскрѣѣшннѣмъ);
кѣжѣѣшннѣмъ са (од кѣжѣѣшннѣмъ са=кѣжѣѣшннѣмъ са);
кѣнннѣмъ (од кѣнннѣмъ=кѣнннѣмъ).

5. оуѣ=оуѣ=оуоу:

нѣжѣѣштооуоуоу (од нѣжѣѣштооуоуоу=нѣжѣѣштооуоуоу); добрѣоу-
оуоу (од добрѣоуоуоу=добрѣоуоуоу).

6. доу=ла:

кѣнезауѣѣжъ (од оуѣѣвати=зауѣѣвати=кѣнезауѣѣвати).

II

У СРПСКОМ

а. У књижевном говору

1. аје=ае=аа=â (ово последње сажимањем):

пѣвѣм (од певајем=певаем=певаам); знѣм (од зна-
јем=знаем=знаам).

2. ије=ие=ии=î (ово последње сажимањем):

вѣдѣм (од видијем=видиѣм=видиим); мѣлѣм (од мо-
лијем=молиѣм=молиим).

3. оја=аја или оја=оа=аа=â (последње сажимањем):

стајати (м. стојати); стајахъ, стајао (према стојим,
стојте, стојећи); пас (од појас=поас=паас); свѣ-
како (од свакојако=свакоако=свакаако).

4. оје=оѣ=оо=ô (ово последње сажимањем):

свѣга (од својега=своѣга=своога); мѣму (од мојему
=моѣму=мооу).

5. еи=еѣ=ê (ово последње сажимањем):

нѣмати (од не имати=неемати); нѣмаштина, нѣмѣѣ,
нѣмѣлац.

6. ео=еѣ=é (ово последње сажимањем):

нѣѣу (од не хоѣу=не оѣу=не еѣу): нѣѣете итд.

7. ео=оо=о (последње сажимањем):

но (од него=нео=ноо=).

б. У некњижевном (обичном) говору

1. ао=оо=ô или ô (последње сажимањем):

дѣшô (од дошао=дошоо=); свѣдô (од свѣдао=свѣ-
доо=); сôнице (од саонѣце=соонѣце=).

2. ао=аа=â (последње сажимањем):

дѣшâ (од дошао=дошаа=); кâ (од као=каа=); пѣсâ
(од посао=посаа=); ôрâ (од орао=ораа=).

2. В.

ПРИМЕРИ :

заста^къ (од заста-ъ=заста-в-ъ); стана (од ста-а=ста-к-а); покрывъ (од покръ-ъ=покръ-в-ъ); одолѣвати (од одолѣ-ати=одолѣ-к-ати); келѣвати (од келѣ-ати=келѣ-к-ати); рѣковати (од рѣко-ати=рѣко-к-ати); дѣлатъ (од дѣла-ъ=дѣла-к-ъ); обла-ти (од обл-ати=обл-к-ати); оправдати (од оправда-ати=оправда-в-ати); познѣвати (од позна-ати=позна-в-ати); давати (од да-ати=да-в-ати); издѣльць (од издѣ-льць=издѣ-к-льць); приставъ (од приста-ъ=приста-к-ъ); обоуць (од обоу-ць=обоу-к-ць); жѣкати (од жѣ-ати=жѣ-к-ати); рѣ-ати (од рѣ-ати=рѣ-к-ати); кинопицьца (од кинопи-цьца=кинопи-к-цьца); бѣвати (од бѣ-ати=бѣ-к-ати).

3. Н.

ПРИМЕРИ :

слинѣти (од слъ-нѣти=слъ-н-нѣти); вѣнѣти (од вѣ-нѣти=вѣ-н-нѣти); вѣнѣтърь (од вѣ-нѣтърь=вѣ-н-нѣтърь); слънѣмати (од слъ-нѣмати=слъ-н-нѣмати); слънѣдъ (од слъ-нѣдъ=слъ-н-нѣдъ); слънѣмъ (од слъ-нѣмъ=слъ-н-нѣмъ); унѣти (од у-нѣти=у-н-нѣти); унѣдох (од у-нѣдох=у-н-нѣдох).

4. Д.

ПРИМЕРИ :

бѣдѣ (од основе бѣ); бѣдет (од основе бѣ); отѣдѣдетъ, дѣдомъ, дѣдѣхъ, дѣдѣта (све од основе да); дѣдем (од основе да); знѣдѣм (од основе зна); дѣдем (од основе де); смѣдижѣх (од основе сме); ѣдем (од основе и); бѣдѣм (од основе бѣ); имѣдем (од основе има).

б. Зева нестaje услед снажења једног од два самогласника

ПРИМЕРИ :

бой (од би-ъ); избой (од из-би-ъ); накой (од на-ки-ъ); слово (од слъ-о); слава (од слъ-а); бавити (од бѣ-нѣти и бѣ-нѣти); хвала (од хѣлѣ-а); долъ (од дѣлѣ-ъ); столъ (од стѣлѣ-ъ); жаръ (од жрѣ-ъ); нѣра (од нрѣ-а); изворъ (од изврѣ-ъ); рѣсодеръ (од рѣсо-дрѣ-ъ); киръ (од кѣрѣ-ъ); ковъ (од кѣ-ъ=коу-ъ); ковати (од кѣ-ати=коу-ати).

бој (од би-ъ); набој (од на-би-ъ); вој (од ви-ъ); зѣвој (од за-ви-ъ); богѣслов (од бого-слъ-ъ); до (од длѣ-ъ=дол=доо=); пѣпара, зѣпара (од по-прѣ-а, за-прѣ-а); ѣзвор (од из-врѣ-ъ); вѣр (од врѣ-ъ); бавити се (од бѣ-нѣти=бѣ-нѣти); жѣр, пѣжѣр (од жрѣ-ъ, по-жрѣ-ъ); кѣв, кѣва, кѣвати (од кѣ-ъ=ку-ъ, кѣ-а=ку-а, в-ати=ку-ати).

в. Зева нестaje услед слабења једног од два самогласника у сугласник

ПРИМЕРИ :

дѣлѣи (од дѣла-е-и=дѣла-е); наѣи (од на-и-ти=наѣи=натѣи=); наѣемо (од на-иде мо=наѣдемо=надѣемо=); Најдан (од на-идан); знај (од зна-е-и=зна-ѣ=знаи=); чуј (од чу-е-и=чу-ѣ=чуи=); мѣдвед (од медѣ-ѣд); листѣкѣтѣ (од листѣ-кѣтѣ); мрѣ, мрѣши (од мрѣ-и=мрѣ-и=мрѣж, мрѣши).

г. Зева нестaje услед једначења а по том сажимањем једнаких самогласника

ПРИМЕРИ :

хѣлѣиши, хѣлѣитѣ (од хѣ-ли-е-ши, хѣли-ѣ-тѣ=хѣли-и-ши, хѣли-и-тѣ=); трѣнѣмъ, трѣнѣте (од трѣ-нѣ-с-мъ, трѣ-нѣ-с-те=трѣ-нѣ-и-мъ, трѣ-нѣ-и-те=); добраго (од добра ѣго=добра-ѣго=добраго=); доброуѣмоу (од добиоу-ѣмоу=доброу-ѣмоу=доброу-ѣмоу=); добрѣмъ (од добрѣ-ѣмъ=добрѣ-ѣмъ=добрѣ-ѣмъ=); велимъ (од велии-ѣмъ=велии-ѣмъ=велии-ѣмъ=); нимѣхъ (од нимѣ-хъ=нимѣ-хъ=); добрѣмъ (од до-брѣ-ѣмъ).

чѣвѣм (од чува-е-м=чува-а-м=); мѣлим (од мо-ли-е-м=моли-и-м=); смѣм (од сме-е-м=); нѣмати (од не имати=неемати=); зѣан (од знаѣен=знаен=знаан=) трѣхъ (од трѣ-а-х=); купѣвѣх (од купѣва-а-х=); пѣвѣм (од пѣва-ем=пѣва-а-м).

1. Пред неким самогласницима мењају се грлени сугласници у непчане: г у ж, к у ч, х у ш, а тако и зубни ц у непчани ч

а. У ПОСТАЈАЊУ ОСНОВА

ПРИМЕРИ :

бѣуела, бѣуелинкъ (од бѣк = бѣкела, бѣкелинкъ); отроуиштъ (од отрокъ = отрок-иштъ); бѣуиш (од бѣкѣ = бѣкѣ-иш); дружина (од другъ = друг-ина); конѣуина (од конѣцъ = конѣц-ина); горѣуина (од горѣкѣ = горѣк-ина); отроу-скъ (од отрокъ = отрок-скъ); грѣшникъ (од грѣхъ = грѣх-никъ); мѣуишъ (од мѣкѣ = мѣкѣ-иш); тажѣкѣ (од тагъ = таг-ѣкѣ); кражѣ-ва (од крагъ = краг-ѣва); тажѣишъ (од тагѣ = тагѣ-иш); конѣуишъ (од конѣцъ = конѣц-иш); дрѣжати (од дрѣж-ѣ-ти = дрѣж-ѣ-ти); мѣуати (од мѣкѣ = мѣкѣ-ѣ-ти); отроуа (од отрокъ = отрок-а); пчела (према бѣк и бѣ-чина од корена бѣ с до-метутим и); пружина (од пруг = пруг-ина); дружи-на (од друг = друг-ина); кружити (од круг = круг-и-ти); облачина (од об-лак = облак-ина); момчиѣ (од момак = момк-иѣ); сточица (од стока = стоки-ца); мучити (од мука = мук-и-ти); грешити (од грех = грех-и-ти); мешина (од мех = мех-ина); стар-чиѣ (од старац = старц-иѣ); лончина (од лонац = лонц-ина); јемчити (од јемац = јемц-и-ти); успе-шан (од успех = успех-ѣн = успеш-ѣн); јуначан (од јунак = јунак-ѣн = ју-нач-ѣн); снажан (од снага = снаг-ѣн = снаж-ѣн); ружан (од руга = руг-ѣн = руж-ѣн); ле-жати (од лег-ѣ-ти = леж-ѣ-ти); режати (од рег-ѣ-ти = реж-ѣ-ти); јечати (од јек-ѣ-ти = јеч-ѣ-ти); мучати (од мук-ѣ-ти = муч-ѣ-ти);

б. У ПОСТАЈАЊУ ОБЛИКА

ПРИМЕРИ :

Боже (од Богъ = Бог-ѣ); уло-кѣуе (од улокѣкѣ = уло-кѣкѣ-ѣ); грѣше (од грѣхъ = грѣх-ѣ); дѣиже (од дѣигъ = дѣиг-ѣ, према дѣигохъ, дѣигохѣ, дѣигохомъ); отѣуе (од отѣцъ = отѣц-ѣ, према рѣкѣ = рѣкѣ-ѣ); рѣуе-ши (од рѣк = рѣк-ѣ-ши, према рѣкѣ, рѣкѣхъ); бѣ-лиета (од бѣлѣ = бѣлѣ-ѣ-ѣ, према бѣлѣхъ, бѣлѣхомъ); друже (од друг = друг-ѣ); јуначе (од јунак = јунак-ѣ); Влаше (од Влах = Влах-ѣ); стѣже (од стиг = стиг-ѣ, према стигѣхъ, сти-госмо, стигао); мѣже (од мог = мог-ѣ, према могу, могохъ, могоао); плачѣте (од плак = плак-ѣ-те, пре-ма плакахъ, плакасмо, пла-као); маѣшемо (од мах = мах-ѣ-мо, према маха-

можеши (од мог = мог-ѣ-ши, према могохъ, могохомъ); ѣша (од ѣх = ѣх-ѣ-пт = ѣх-ѣ-п = ѣх-ѣ, према ѣхъ, ѣхѣхъ, ѣхѣхѣ); ведоша (од ведохъ = ведох-ѣ-пт = ведох-ѣ-п = ведох-ѣ, према ведохъ, ведохѣхъ, ведохѣхѣ).

смо, махасте, махао); јѣ-шѣм (од јѣх = јѣх-ѣ-м, према јѣхасмо, јѣхасте, јѣхао).

2. Пред неким самогласницима и ѣ мењају се грлени сугласници у зубне: г у з, к у ц, х у с.

Ово бива само при постајању облика

ПРИМЕРИ :

бози, боже, божехъ (од богъ = бог-и, бог-ѣ, бог-ѣхъ, према рабѣ = раби, рабѣ, рабѣхъ); вѣци, вѣце, вѣцѣхъ (од вѣкѣ = вѣкѣ-и, вѣкѣ-ѣхъ); доуци, доу-це, доуцѣхъ (од доухъ = доух-и, доух-ѣ, доух-ѣхъ); поуци (од погѣ = погѣ-ѣ, према рѣца = рѣкѣ); рѣ-ци (од рѣкѣ = рѣкѣ-ѣ); крѣци, крѣцима (од кр-чаг = крѣчаг-и, крѣчаг-има, према јелен = јелени, је-ленима); бѣбрези, бѣбре-зима (од бубрег = бубрег-и, бубрег-има); вѣци, вѣ-цима (од вук = вук-и, вук-има); ѣрѣци, ѣрѣцима (од орах = орах-и, орах-има); Вѣси, Вѣсима (од Влах-и, Влах-има); снази (од снага = снаг-и, према же-на = жени); рѣци (од река = рек-и); свѣси (од снаха = снах-и).

б. ПРИЛАГОВИВАЊЕ УТИЦАЈЕМ СУГЛАСНИКА НА САМО-ГЛАСНИКЕ

Иза свију непчаних и иза зубних сугласника з, ц мењају се самогласници :

1. о у е (иза непчаниѣа и иза ц) :

ПРИМЕРИ :

У 5. надежу јединице : Милоје (м. Милојо, према коме (место коѣо према Марко); Радоје (м. Ра-дојо); својѣга (м. својога, према овога); наѣшѣму (м. нашѣму, према оному); ваѣшѣму (м. вашѣму); свѣ-чѣга (м. свѣчога, према свакога); орачѣм (м. ора-чѣм, према братѣм); зма-јеви (м. змајѣви, према орлови); вруѣшѣму (м. вру-ѣшѣму, према новому); мла-ѣѣга (м. млаѣога).

2. љ у н :

(У староме словенском)

ПРИМЕРИ :

краи, краихъ (то јест краин, краихъ место краиѣ, краихъ, према рабъ, рабехъ); коѣи, коѣихъ (м. коѣѣ, коѣехъ); отьци, отьцихъ (м. отьцѣ, отьцехъ); крауи, крауихъ (м. крауѣ, крауехъ); плашти, плаштихъ (м. плаштѣ, плаштѣхъ); кѣлази, кѣлазихъ (м. кѣлазѣ, кѣлазѣхъ); поѣи, поѣихъ (м. поѣѣ, поѣехъ, према мѣстѣ, мѣстѣхъ); срѣдци, срѣдцихъ (м. срѣдцѣ, срѣдцѣхъ); коѣи (м. коѣѣ према рѣбѣ); овьци (м. овьцѣ); притѣи (м. притѣѣ); нашимъ, нашихъ, нашимъ, нашихи, нашими (м. нашѣмъ, нашѣхъ, нашѣмъ, нашѣми, нашѣма, према тѣмъ, тѣхъ, тѣмъ, тѣми, тѣма); уимъ (м. уѣмъ).

3. њ у н :

(У староме словенском)

ПРИМЕРИ :

У 6. падежу јединине : краи (то јест краин место краиѣ према рабъ=рабѣ); коѣи (место коѣѣ); отьци (м. отьцѣ); крауи (м. крауѣ); коѣи (м. коѣѣ); плашти (м. плаштѣ); коѣи (то јест коѣини место коѣѣ, према дѣлѣ); поѣи (м. поѣѣ); срѣдци (м. срѣдцѣ) плешти (м. плештѣ).

4. њ у а :

(У староме словенском)

ПРИМЕРИ :

У 4. падежу јединине : краи (место краиѣ према рабъ=рабѣ); коѣа (м. коѣѣ); отьца (м. отьцѣ); крауа (м. крауѣ); плашта (м. плаштѣ); кошта (м. коштѣ). — У 1., 4. и 5. падежу множине : стаѣ (м. стаѣ, према рѣба=рѣбѣ); коѣа (м. коѣѣ); овьца (м. овьцѣ); притѣѣ (м. притѣѣ); пишта (м. пиштѣ); творѣша (место творѣшѣ). Овако бива у свију оваких речи и у 2. падежу јединине.

5. љ у ъ :

(У староме словенском)

ПРИМЕРИ :

У 2. падежу множине : дѣждѣ (место дѣждѣ, према рабѣ=рабѣ); оурѣшѣ (м. оурѣшѣ); лѣждѣ (м. лѣждѣ); доушѣ (м. доушѣ, према вода=водѣ); коѣѣ (м. коѣѣ од коѣа); притѣѣ (м. притѣѣ, од притѣѣ); овьцѣ (м. овьцѣ, од овьца); творѣшѣ (м. творѣшѣ, према добрѣ), поѣѣ (место поѣѣ од поѣѣ према село=селѣ, дѣло=дѣлѣ); срѣдцѣ (м. срѣдцѣ); ложѣ (м. ложѣ од ложе); лѣстѣѣ (м. лѣстѣѣ од лѣстѣѣ, према добрѣ од добро). — ѣѣ=ѣѣ=и (м. ѣѣ).

6.

Самогласници на крају речи и у почетку речи.

1. — У староме словенском језику ни једна се реч није могла завршивати сугласником, него је на завршетку речи морао вазда бити самогласник. Ако је основа речи постајала наставком, који се завршује сугласником, а у некојем облику није добијала самогласни наставак, онда се и сама основа крѣила, или одбацујући крајњи сугласник, или спајањем крајњег сугласника са самогласником, који је пред њим. И у српском језику многе речи у доба постајања речи, постале су под утицајем тога закона, као што су именице : мати, кѣи ; све именице пете врсте, и многи глаголски облици. На пример : мати (од матер=матѣ=матѣ, према матерѣ, матери, матерѣм); дѣшти (од дѣштер=дѣште=дѣштѣ, према дѣштерѣ 4. пад., дѣштерѣ); нево (од невес=неве=нево, према невесѣ, небеси, небеса, невесѣхъ); тела (од телат=тела, према телѣ, телати, телата, телатѣхъ); има (од имен=има, према имениѣ, имени, именима, имениѣ).

Тако исто бива и у облицима. Ако наставак за облик буде сугласник, или се завршује сугласником, иза којег не дође никакав самогласник, у том случају опадају крајњи сугласници, докле не дође до самогласника. На пример : веде, веде (од вед-е-х-с=вед-е-х=вед-е, вед-е-х-т=вед-е-х=вед-е, према ведохъ, ведохомъ); несе, несе (од нес-е-х-с=нес-е-с=нес-е, нес-е-х-т=нес-е-х=нес-е). И у облицима и спајањем сугласника и самогласника долази се до завршетка речи самогласником. На пример : несоша (од нес-о-х-с-ит=нес-о-х-с-и=нес-о-х-а=нес-о-ш-а); грѣж (од грѣ-о-ит=грѣ-о-и=); вѣша (од вѣ-х-с-иг=вѣ-х-с-и=вѣ-х-а=).

Српски језик је ову особину изгубио, у њему се речи могу завршивати и сугласником.

2. — У староме словенском језику могли су у почетку речи стајати самогласници : а, о, оу, и, љ. На пример : азѣ, агна, аѣлѣко, узѣ, отѣ, онѣ, оухо, жѣ, жрѣнѣ. Ако се реч почиње другим којим самогласником, онда се пред самогласник стављају сугласници (ј) или в. Ово бива често и кад се реч почиње самогласницима а и љ. На пример : вѣкѣти (од ѣкѣти од корена ѣ); ѣдѣ (од ѣдѣ а ово од ѣд); ѣза (од ѣза); ѣлѣи (место ѣлѣи); ѣрѣи (м. ѣрѣи); ѣѣлѣко (поред ѣѣлѣко); агна (поред агна); ѣѣтѣѣ (поред ѣѣтѣѣ); Вѣжрѣнѣ (поред Вѣжрѣнѣ); ѣжѣ (поред жѣ).

У српском језику може данас у почетку речи стајати сваки самогласник. На пример : Авала, ѣков, ѣвѣѣка, ѣто, ѣње, ѣмати, ѣгањ, ѣко, ѣшѣ, ѣбрѣс, ѣрати, рѣа. Али има и у српском доста речи, у којих је у доба постајања речи пред самогласник, којим се реч почињала, предметнут сугласник ј или в. На пример :

јабука (од корена АВ); јагње (од кор. АГ); јарам (од кор. АР); јесењ, јесењи (од корена АS); јек, јека (од корена АК); још, јоште (од корена ISK=еск-е=есче=ешче=еште=ј-еште=јоште); јуче, јучерашњи, јучер (вчерь, вчераш=учер); вапно, вепар (од корена АР); вез, везати (од кор. АGH); вика, викати (од корена UK=џк=џк); ван, њван (од корена АN слов. кџџ); воњ, воња (од корена АN).

7.

Уметање самогласника

Кад се у творењу речи стеку сугласници жр и жл, између њих се често умеће самогласник е. На пример: *жельзо* (од *жлззо*); *жельдџа* (од и поред *жлџџа*); *жрџџ* (место *жрџџ*, а ово место *жрџџ*). Трагови овога закона виде се на истим речима и у српском језику.

8.

Издацавање самогласника из средине и одбацивање краја

Кад од основа које се завршују самогласницима, постају нове основе наставцима, који се почињу самогласником, онда се крајњи самогласник од основе издацује.

ПРИМЕРИ :

сјдннште (од *сјднн-ште*); *воденичар* (од *воденица-јар=воденич-јар*); *вунара* (од *вуна-ара=вун-ара*); *главур* (од *глава-ура=глав-ура*); *врећина* (од *врећа-ина=врећ-ина*); *травуљина* (од *трав-уљина=трав-уљина*); *тиквџ* (од *тиква-иџ=тикв-иџ*); *Турад* (од *Тур-ад=Тур-ад*); *тежак* (од *тежа-ак=теж-ак*).

После сугласника ј одбације се самогласник џ. Примери: *мој*, (м. *моџ*); *тој* (м. *тоџ*); *крај* (место *краџ*).

У српском језику џ и џ одбачени су на крају зато што су ишчезли гласови, који су њима означавани, а избачени су и из средине речи, где је год могло остати без самогласника. А остали самогласници могу се избацити из средине и одбацити с краја, па се место њих стави апостроф ('). Ово бива најчешће у песмама, да би се на тај начин добио који слог мање, те да стих изиђе са извесним одређеним бројем слогова. На пример: *Понес'те ми сабљу на рукама* (м. *носите*); *Је си л' чуо где причају људи* (м. *Је си ли...*); *Остави сабљу да је Бог убије* (м. *Остави...*).

9.

Самогласници и сугласници мењају се местом

Том приликом самогласници се и промену.

ПРИМЕРИ :

брџџ (од *берџџ*); *мљџџ* (од *мелџџ*); *урџџ* (од *урџџ*); *жрџџ* (од *жерџџ*); *жельзо* (од *желџџ=жлџџ=*); *злато* (од *золџџ*); *браџџ* (од *борџџ*); *глаџџ* (од *голџџ*); *власџџ* (од *волџџ*); *глас* (од *голџџ*). Тако је у доба постајања речи било и у српском језику, те имамо: *брџџ*, *мљџџ*; *срџџ*, *сриџџ*; *враџџ*; *браџџ*; *глаџџ*, *власџџ*, *гласџџ* и тако даље — У обичном говору бива и овака промена места: *проџџ* (м. *покрај*); *плаџџ* (м. *пладновати* од *плад-не*); *цвџџ* (м. *цватити*); *воџџ* (м. *овде*); *ноџџ* (м. *онде*); *гавџџ* (м. *гаврац*); *Гавроџџ* (м. *Грабовоџџ*).

10.

Акцентовање

О акцентовању у староме словенском језику не може се говорити, јер у њему акценти нису означавани, те се немају из чега ни изучити ни извести.

У српском пак језику акцентовање је потпуно развијено и савршено. Сваки самогласник у српском језику може се изговорити на четири начина који се означавају, и на пети начин, који се не означава. Од она четири изговора, који се означавају, два су кратка а два дуга. *Први* је изговор *кратак*, а по каквоћи *благ*, као што се изговара први самогласник у речима: *магла*, *метла*, *момче*, *мудрац*, *извор*, *мртав*; *Други* је изговор *кратак*, а по каквоћи *оштар*, као што се изговарају први самогласници у речима: *мати*, *мера*, *мотка*, *виле*, *вуна*, *врло*; *Трећи* је изговор *дуг*, а по каквоћи *отегнут*, као што се изговарају први самогласници у речима, почињући обично, па растући на више: *маџџ*, *сеџџ*, *Соџџ*, *дика*, *руџџ*, *брџџ*; *Четврти* је изговор *дуг*, а по каквоћи *тежак*, као што се изговарају први самогласници у речима, почињући високо па спуштајући на ниже: *маџџ*, *тесто*, *Зорџџ*, *Милџџ*, *сунџџ*, *жрџџ*. *Пети* изговор је *кратак* и непотпун тако да се преко гласа готово претрчи, као што се изговарају последњи самогласници у свима наведеним речима. Прва четири изговора зову се акцентовави, а последњи — неакцентован; акцентовани изговори могу се и означити. Тако: 1. Кратак *благ* акценат бележи се знаком `; 2. Кратак *оштар* акценат бележи се знаком ^; дуг *отегнут* акценат бележи се знаком ^; дуг *тежак* акценат бележи се знаком ^ или ^.

Самосласник у речи једносложној може бити изговора (акцента) кратког *оштрог* или дугог *тешког*. На пример: рѣт, брѣт, срѣз, маѣ, глѣг; Бѣг, брѣг, свѣг, блѣг, туѣ, свој, брѣј, крај.

Последњи самогласник у речима од више слогова може бити или неакцентован или изговора (акцента) дугог *тешког*. На пример: ђко, табла, пѣље; јѣбѣка, кѣйгѣ, ђраха.

Акцентовани слогови у речима од више слогова разликују се по месту, на коме су у речи, у којој има више акцентованих самогласника. Тако акценат првога од акцентованих слогова зове се *главни акценат*, а акценати свију осталих акцентованих слогова у истој речи зову се *споредни акценати*. Главни акценат може бити ма који од четири акцента, а споредни може бити само дуг *тежак*. На пример: бѣлѣст, пѣвач, понѣдѣљник, ѣков, прѣзник, цѣткѣвачѣ, пуѣака, гѣвѣда, пѣчѣрака, Бѣчѣвана, врабаца.

Акцентовани самогласници у променљивим речима не остају кроз све облике свакад акцентовани, или свакад једнако акцентовани. На пример: брѣг, брѣгу, брѣгу, брѣгови, брѣговѣ.

Свака реч треба да има један акцентован самогласник (или слог), око кога се остали неакцентовани слогови нижу и о њему се држе у изговору, те чине изговорну целину. Али има речи неакцентованих. Таке неакцентоване речи прибијају се у изговору уз најближу им акцентовану реч као да би њој припадале као њени неакцентовани слогови. На пример: *зѣво самга*, изговара се: зѣѣсамга; *рѣћи ѣмо му*, изговара се: рѣћиѣмому. У оваким случајима често акценат пређе са речи која га има на реч која га није имала, и у том случају често се акценат и промени. На пример: пѣ пољу (м. по пѣљу); ђд сутра (м. од сѣтра. Оваке речи изговорене уједно ради акцентована, зову се — акценатне речи.

КАКО ДА СЕ ПРЕДАЈЕ ГЕОМЕТРИЈА?

НАПИСАО ПРОФЕСОР

СТЕВА МИЛОВАНОВ

У НОВОМ САДУ

(НАСТАВАК)

10. Видели смо, да ученик мора да види, како шта постаје и да се по генетичној методи не сме ништа износити готово пред њега. Ако се сад сетимо, да се геометрија бави просторним ликовима, тако можемо бити на чисто, како се даје развијати све пред ученицима: просторни ликови морају се дакле мицати и заузимати све нове и нове положаје и то да се мичу или читају или поједини делови на њима.

Да се види дакле, у каквој свези стоје геометријски ликови и каква се отуд правила добијају, мора се у геометрију увести принцип мицања и кретања. Читаву геометрију морамо развијати на механичким принципима: механика и геометрија приближују се тако једна другој, и једна и друга развија се истим путем.

Ако будемо пазили, шта бива услед кретања од појединих делова на лику или и од читавог лика, па то искажемо, онда налазимо правило. Видимо дакле, да су овде правила она места, на која стајемо у своме ходу, да се одмарамо и одморимо, како да даље одморни још боље и сигурније пут свој наставимо.

По овој методи, даду се на једној слици само, добити многа геометријска правила.

Како у опште важи, да човек мора што видети и онда тек сме рећи, да је истина, тако је дакле и у геометрији. Да ученик дође до геометријске истине, треба га научити, како ће доћи. Увек је боље научити га, како да нађе истину и правило, него нађену доказивати му. — „Ко тражи, наћи ће.“

Евклид само доказује, а ништа не тражи, он узима а priori, да је истина, што вели, и онда се свом снагом труди, да то и докаже. По *Евклиду* тражим доказ нечему, а не оно, што ми треба; по њему не тражим правило, него тражим, како да докажемо готово већ правило, које је дошло, не знам ни сам откуд.

Ако упоредимо даље синтетичну методу са генетичном, видимо, да је у генетичној ред обратан: овде је правило на послетку, а тамо је на врху, овде долазимо до правила, а тамо полазимо од правила; даље видимо, да је у синтетичној методи правило нешто главно, а у генетичној је само резултат онога, што је главно: резултат развијања фигуре или у опште геометријског лика; осведочавамо се, да се синтетичном методом могу поједина правила издвајати, оградити од других, ошанчити се — у генетичној не може то никако бити, или, ако се мисли

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тако што урадити, мора се потрошити и времена и труда; уверавамо се напоследку, да је геометрија, ако се генетички предаје, организам, који се постепено развија, која полагано расте.

11. Поменуо сам, да генетична метода миче и креће геометријске ликове и на тај начин правила ствара, али нека нико не помисли, да можемо развити читаву геометрију једино мицањем и кретањем појединих делова у лику или кретањем целог лика. Не, то се још није дало учинити, а питање је, хоће ли се кад и дати.

Да се изведу и покажу, не докажу, сва правила на једном лику, мало је, да се лик само миче и креће; морамо свуда мање више ићи још и којим другим путем; но главни пут и главно начело треба да је, и мора бити, кретање делова у фигури и целе фигуре.

Шлегел је покушао написати геометрију по принципима у генетичној методи, и извео је, рећи смемо, доиста вештачки, а особито тако звану „чисту геометрију.“ Он је дели у „геометрију покретних ликова.“ Ту развија правила о правој линији и о равнини. За овим долази „мирна геометрија;“ ту расправља о сличности и колинеацији. После свега овог долази део геометрије, у којем се рачуном и алгебром долази до геометријских правила. Стереометрију дели тако исто.

12. Колико су многи генетичну методу радосно поздравили; колико су многи уверени, да се само генетичном методом може доћи у геометрији до правог и сигурног успеха: толико се опет нашло и званих и незваних, и компетентних и некомпетентних, који осуђују је тога ради, што веле, да нема у њој јасног прегледа, и што се кретањем фигуре не представља фигура, као што треба очигледно.

Сви ови мишљења су, да је много боље, ако је слика непомична, те јој се доцртавају потребне и помоћне линије, да се доказ извести може: тако је, веле, доказ прегледнији, а уједно и очигледнији. Шта више доказују, да се тако бољи успех постиже.

Истина успех се даје и тако достићи, али је то само привидан успех. Што се тако учи и научи, није дуга века, није трајно научено, није постојано: лако се заборавља. До душе заборавља се и иначе, но овако још и боље. Привидности и привидног успеха треба се чувати у опште и свуда, а особито онде, где за тим идемо, да право и истинито образујемо оне, које образујемо, које учимо.

Из искуства знадем, да се геометријска правила, и у опште геометрија, најлакше заборављају, а особито они делови, који су чисто за себе целина нека, макар да су синтетички и очигледно изведени. Напомињем, да таквих правила има и у планиметрији а

особито у стереометрији имаде их много и највише у делу о линијама и равнинама у простору.

13. Кад све скупимо о чему смо досад говорили, и о томе добро промислимо, рећи можемо, да је генетична метода боља, но у једно и додати, да је њома тешко предавати, а особито, ако се сетимо, како су до данас писане математске књиге, а нарочито геометрија, те како се и данас још пишу. Оправдано је дакле, ако кажемо, да се данас још не да честито предавати геометрија генетичном методом.

Истина сваки професор мора за тим ићи, да што разумљивије, што јасније учи и предаје, мора за тим тежити, да изабере што бољу методу; али није сваки за то дорастао. Уз то долази даље, и то што је једном боље оно што је другом горе, а једном је горе, што је другом боље И напоследку, не да се то тако лако ни мењати, што је у књизи наштампано.

Кољко је већином професор упућен на књигу, толико му је скоро увек и прописано, којих се књига има држати у коме заводу.

Школска књига мора дакле пре свега згодна бити. Школска књига за геометрију мора бити генетично развијена, написана и штампана. Ово за сада, на жалост, још није. По томе, пре бих кривио писце, што не пишу генетички, кад већ пишу. Писцима је замесити свакојако, али и опет не онако, као кад би генетична метода била данас потпуно развијена и усвојена свуда.

У опште тешко је писати школске књиге. Није то само тако, дошло ми у памет, да напишем, сео сам и написао. Ко је рад писати школску књигу, мора добро промаграти, мора добро проучити предмет и методу, којом да се предаје, мора шта више сам искуства стећи у предавању тога предмета, па онда тек сести и врло пажљиво писати школску књигу. По мом мишљењу математику и геометрију још најтеже је писати и написати.

Има истина књига за геометрију и премного, но врло мало их је писано генетичном методом, а још мање изведено чисто том методом; управо рећи морам да кажем да таквих књига и нема.

Шлегел, *Велер*, *Бункофер* и други, трудили су се на немачком језику, *Лутер* на мађарском, да што више генетички изведу геометријску наставу. Колико се за сад дало, извели су. Школска књига за геометрију за цело ће се за кратко време и усавршити, само је треба још и сад увести у своје школе.

У нашим крајевима највише се употребљује геометрија од *Мочника*. Књига та није ни мало генетички написана и због тог није за школу.

Можда би когод замери професорима, што не предају генетички, кад већ немају књиге такве. Томе

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBL.RS

замерити никако није. За генетично предавање иште се вештине, иште се труда и муке. Трудити се и мучити може сваки, али не може сваки толико вештине показати, да од негенетичног створи нешто генетично.

Кад би професор хтео од геометрије, каква је сад, правити геометрију по генетичној методи, морао би је сву из основа мењати, а то би се звало другим речма, другу књигу написати. Да ово није за сваког, увереп сам, да признаје сваки.

Ако смо ради, да олакшамо ученицима предмет; ако смо ради, да покажемо што бољег успеха са ученицима у геометрији; и ако смо напоследку осведочени, да је генетична метода за све то боља и прикладнија од синтетичне: мора нам прва и прва брига бити, да лошије књиге заменимо бољима. Кад немамо књиге чисто генетички написане, боље је узети и онаку, која је удешавана бар по тој методи, него се служити књигом која ни рачуна не води о генетичној методи.

Ако то урадимо, сва настава у геометрији промениће се истина, али се у једно мора и приметити да је ученицима лакше учити и да је успех бољи и већи.

Кад се поправи метода у геометрији, моћи ће се захтевати, да се још више из геометрије ради и учи. У новије доба виче се толико, како се претоварују деца учењем. За геометрију неће бити, да ће од сада то важити, јер нова метода олакшава предмет, а чим је предмет лакши, мање је терета на деци: генетична метода иде баш против претоваривања деце у учењу.

Са увођењем и развијањем ове методе, све су ређи и ређи таленти у математици и ређи бивати морају. Генетична метода не иште особита дара, па да сваки схвати геометрију; ној то не треба, она захтева само воље у учитеља и доста пажње у ученика.

И досад се математици приписивало, да оштри ум и да развија у деци логично мишљење. Ако се пак успредаје новом методом, мораће се то још више за њу казати. Математика је и досад била основа неким предметима, као физици и астрономији, а одсада ће кад се у геометрији почиње ваљано мислити, ваљано и самостално радити и говорити, имати математика удела у општем образовању: математика ће постати основа свакој научној студији. Тако место приправља генетична метода математици међу другим наукама.

После свега овога кратко ћу да рекнем: генетичном методом мора се геометрија учити и предавати у опште, па и у гимназији и у реалци; садање мање више синтетички написане књиге, морамо замењивати и заменити књигама што више генетички написаним.

III 14. Говорио сам о методи, која је пре владала а и данас влада, кад се геометрија предаје;

писао сам и о методи, која данас потискује помало пређашњу; трудио сам се, да покажем, како је генетична метода боља од синтетичне те сам зато и гледао, да ју што простије и опширније развијем. Доказивао сам, да од методе зависи успех у геометрији, као и иначе у сваком предмету, али не могу с ума сметути, да осим методе има још много што-шта, од чега успех зависи. И на то ћу се обазрети, колико узмогу.

И поред рђаве и незгодне методе може каткад бити успеха, ако учитељ и професор зна, да се понаша како ваља и како треба, кад предаје предмет који.

У опште се мора затим ићи, да ученици пазе и о ономе мисле, што учитељ говори. Ово треба да ученици раде код сваког предмета па и код геометрије. Код геометрије од доброг је утицаја баш и то што поред уха ученичког мора и око а и рука већином да раде, што све то мора на опрезу да буде: ученик мора и да чује и на табли да види и поред тога исто да забележи, ако ништа а оно бар да прегрта са табле.

Што се више чула и делова ученичког тела забаве предметом, боље ће га ученик схватити. С те стране дакле геометрија иде на руку учитељу, јер више забавља ученика но икоји предмет. Ако дакле учитељ уме нешто мало само да ученике на пажњу подстиче, зацело ће му од користи бити.

Као што и само дуго слушање мори, тако још и пре слушање и гледање и цртање, кад се геометрија предаје. Геометрија дакле сарамерно јаче мори него други који предмет, зато треба наћи одушке неке умору томе, треба ученика знати у пажњи му згодно за часак прекинути и — одморити га.

Многи држе, да је одмор за ученике, ако професор застане у предавању, те на ученике питања ставља. Ја мислим, да то ништа не одмара, јер ученик мора на питања одговарати, а да одговори, треба му се такође напрезати. Ово је само у толико одмор, што ученик мора у нешто да промени правац мислима.

Одмор би био много већи, кад би се згодно уплеало сасвим што друго и ново у учење и предавање. Ово није тако тешко урадити; но све, што се уплеће у предавање, треба да буде сродно с предметом, који се предаје, али опет не тако, да ученици доцније из тога и одговарају.

Увек се даје наћи слично што у више предмета; те, предајући предмет један, одмор је за ученике, кад им се слично каже у другом ком предмету или шта више и у истом, али је то слично било већ и ученицима је мање више познато. На ово не мора ученик толико пазити, зато у тим тренуцима чисто дахне сваки.

У геометрији има доста таквих места, само се треба знати згодно користити њима. Ређе се пак смеју употребљивати места, која ће тек доћи у том предмету.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Генетична метода баш и захтева, да се пази на ту сличност и једноликост.

Ако нема баш никакве згоде, да се престане мало у раду, а ученици су се већ уморили, онда их пусти ваља, да међу собом коју рекну. То ће их окрепити, да наново боље цазе.

15. У геометрији је цртање главно; оно је очигледно представљање геометрије. Поред цртања пак даје се много шта шта показати и другим путем. Мислим овде то, што се многе геометријске фигуре, а особито тела у стереометрији, даду показати направљене.

Ово у колико боље тумачи, што се о тим фигурама каже, у толико и одмора. ако се, наиме, прво говори и тумачи на слици и на табли, па онда узме и покаже на готову телу.

Усуђујем се рећи, да цртање у стереометрији баш слабо помаже, јер се не да оно, што је у простору представити на табли, на којој се даде цртати у равнини само. Да се нешто, што је у простору, на равной табли разуме и схвати, ниште се доста снаге уобразиље од оних, који гледају на таблу; на готову телу лакше је и показати, а још лакше схватити.

Мислим, да је много боље предавати стереометрију на готовим моделима и на готовим телима, па тек оно, што се на моделу и телу рекне и покаже, ваља пренети и на таблу. На пример, како стоје међу собом углови, сеченице и ћошкови на телу, врло је то тешко ученицима јасно показати цртањем; голим рачуном тако исто, резонавањем пак иде нешто, али се тешко схваћа, а на телу очигледно показати, избројати и упоредити, није тешко.

Никако не одобравам, нити ико може одобрити, што се ученицима задаје, да код куће секу и праве фигуре или да режу тела. Они ће на то утрошити више времена и труда, него што ће се користити; ученицима треба све то готово донети, те показати и онда оставити, да се сами на готовоме вежбају.

16. Професори мењају понајвише разред: ове године предаје један, а друге ће године други истој деци предавати.

Педагогија мора ово осуђивати; но данас је још

тако, и зато се морамо обазрети и ради тог нешто на предавање.

Сваки учитељ има мање више свога начина и према томе спреми ученике своје боље или лошије. Кад професор добије нове ученике, мора добро пазити, какви су, колико су већ научили колико су развијени и колико могу схватити у предмету и у разреду томе.

Како професор мора већ у почетку године ђаке своје испитати, мора тада што спорије ићи са предавањем и учењем. У опште се не сме брзати, а особито не у почетку године или онда, кад се који предмет почиње предавати.

Што важи за све предмете, мора важити и за геометрију.

Ако је разред слабији, по себи се разуме, да се не сме брзо ићи. У том случају и не треба узимати много и опширно, већ што мање а језгровитије.

Није никаква дика за учитеља ни за професора, ако каже: узето је толико и толико, учило се толико и толико, па наброји ту свашта, а овамо се није научило све то, као што треба.

Много је већа дика за учитеља а корист за ученике, ако се све оно добро научи, што се узме, па макар се и мање учило.

У главном мора важити начело, да се не сме пре ићи даље, догод се једно, ако не научи, а оно бар, схвати. Та од какве ми је користи узимати што ново, кад се не зна оно, на чему се баш то ново оснива. У геометрији, како се досад учила и предавала, нема готово новог правила, које се не би доказивало правилима, која су пре изведена и доказана. Па како ће се моћи разумети и схватити правило, које ће се доцније узети, и на овом основати, кад се и ово не зна?

Кад се генетичном методом геометрија развија, не може у њој никад ни бити, да се нова правила оснивају толико на познатим већ; долази то истина и овде и долазити мора, али много ређе, него, кад се геометрија предаје генетички.

Овде ми ваља приметити, да никако не може имати своје педагошке вредности то, што се одређује, шта да се сврши за које време у разреду једном или другом

(СВРШИТЕ СЕ)

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

КАРАКТЕРНЕ СЛИКЕ ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ

(по А. В. ГРУБЕ-У)

(НАСТАВАК)

3.

Под овим добрим царем Титом снашла су Италију три несрећна случаја. На Везуву (брду) угасила се ватра, и дима није било од незапамћеног времена. Мислило се да се тај вулкан са свим угасио. Са свим изненада провадило се то несрећно брдо 24. Августа 79, године по Христу. На један сахат пред подне појавио се са брда један страشان облак од дима, који се све даље и даље ширио. Један учен човек *Плиније Старији*, који је се у томе пределу налазио као заповедник поморске војске (флоте), хтео је овај чудновати догађај из близине да гледа. Он заповеди лађарима, да га превезу на другу страну морскога залива према Везуву. Уплашени људи одвраћали су га од тога што су више могли, но узалуд. Неколико лађа са неустрашивим и неискусним људима послуша га. Сви су се чудили дрскости тога човека, који је наочиглед ишао у пропаст. Већ је из облака падао густ пепео, и што је лађа прилазила ближе, то је дим бивао све гушћи и све врући. Чула је се потмула грмљавина. Врело камење падало је лево и десно око лађе. За неко време размишљао је Плиније, не би ли било боље да се врати натраг. Али по том викну: „С храбрима је срећа“, на заповеди да се иде управо обали. Тамо је била варош у којој је имао једног свога пријатеља, код кога је хтео преноћити. Али кад дође, нађе сву кућу у забуни. Лађе готово беху претрпане, и лако су могле пропасти, пошто је ветар непрестано терао дим и пепео на варош. Плиније је куражио ове добре људе, гледао је да их расвесели, смејао се, правио шале, и јео и пио сасвим спокојно и задовољно. Међу тим са више места из брда јурнуше читаве реке од ватре. Пламенови разагнаше мрак. Сви су били будни, само је Плиније легао мирно у кревет. Но после неколико часова морали су га пробудити, јер су камење и пепео тако много падали; да су се бојали, да им врата не затрпа. Земља се почела све чешће и све јаче трести тако, да их је страх спопао да се кућа не сруши. Па

ипак нису се усудили да из куће изађу, јер је камење падало густо као град. На послетку све то престаде за време. Сваки привеза себи на главу по један јастучић, који ће га од камења бранити, па онда пођоше да бегују кроз густу ноћ, коју су робови буктињама осветљавали. Плиније је био веома тежак. Подупирући се на рамена два роба бегло је брзо. Од великог хитања тако се јако угрејао, да га на један пут удари капља, и он мртав паде на земљу. Али остали су бегали даље, да би побегли од опасности, која им је претила. Тек после неколико дана нашли су Плинијево тело и сахранили га.

Млађи Плиније, сестрић Старога Плинија, био је заостао са својом матером у вароши у којој му је ујак становао. Он је гледао тај страшни природни појави, и од њега имају два писма у којима је тај појав описао. И у овој вароши, која је била на другој обали морског залива, бивао је јак земљотрес, који је кратко време трајао. Ствари по кућама тресле су се а и саме куће нијале су се. Млађи Плиније усред страшне ноћи побеже са својом матером на морску обалу, да тамо дочека дан. Тамо су слушали како се руше многе куће, и како страшно ударају морски вали и избацују на суву земљу морске животиње и шкољке. Јутро је освануло, али сунце не могаше продрети кроз кишу од пепела, и остаде сумрачак. Све што је могло бежати, похита да се уклони одатле. Али на једанпут настаде као тесто густа помрчина, и сад настаде ужасна ларма. Људи су дозивали један другог, кола су се крхала по јаругама и рупама, и сваки је веровао да је Бог земљу напустио и да ће свет да пропадне. Још је страшнија и ужаснија била несрећа у близини проваљенога брда. Ту је падала киша од пепела тако јака, да је три прекрасне вароши: *Херкулану*, *Помпеју* и *Стабију* потпуно затрпала. Ту је се направило једно путо, дивље поље од пепела. Све до 1738. године остале су те вароши покривене и тек тада нашао се траг од Херкулане, кад је краљ неапољски хтео подићи једну кућу на томе

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

месту где је варош била. Најпре су наишли на позориште, потом су копали даље, док се не указа затрпана варош. Сад су готово читаве улице откопане тако, да се доста слободно по њима може ићи. Читаве куће, кућевно посуђе и неки намештај нађени су под земљом. Ту се још виде столице, столови, стакла, лампе, ножеви, прстење и кључеви, дуварови на којима су насликана божанства и јунаци из светске историје. По седиштима у позоришту налазе се још свуда разни остаци јестива, ораси, грожђе, маслине, па чак и неки колачи, али све је то трошно и труло, и чим се додирне оно се претвори у прашину. Кости оних, који су тада претрпани, леже ту као сведоци тога несрећнога и ужаснога дана; позориште је затрпано баш тада, кад је народ у њему био.

Тако исто откопана је и Помпеја (1748. год.), али не са свим, јер је то била варош која је била велика читавих пет километара у обиму. По улицама, које су врло узане, види се лепо пут. На угловима улица налазе се многе објаве, у којима се казује, да се нека кућа издаје под кирију или да се продаје, да ће бити борба у театру итд. Ископана су два позоришта читава, једно за веселе, а друго за жалосне игре, а сем тога раскопан је један амфитеатар (где седишта бивају све узвишенија и намештена у округ) у који је могло стати најмање 18 000 људи, и у коме се још налазе костури лавова. У љетњиковцу Цицероновом налази се још обешена о дувару карта за вино, али место вином — напуњена је лавом. Већина кућа има само доњи бој. Светлост им је долазила кроз прозоре и врата која су увек морала стојати отворена. Са улице је било мало прозора, јер је лице собама било окренуто у авлију, од куда је био и главни улазак у кућу. У средини авлије били су намештени водоводи са једним водоскоком. Лево и десно од дворишта налазе се мале собе за склониште при рђавом времену или за спавање. Године 1832-ге ископана је једна особито лепа кућа. У њој су биле и собе и двориште украшене патосом од мозаика (мозаик је састављен од већих и мањих каменчића разне боје). Авлија је била окружена са 45 мраморних стубова. У једном углу авлије налазила се украшена капелица за домаће богове.

У једној другој кући нађено је око 1700 књига, а то је била нечија библиотека. Стари нису имали ни хартије као што ми имамо, нити су им књиге биле повезане, као што је то у садашње доба. У оно време људи су писали на кожи, а по том су ту кожу савијали и тако рукописе чували. Осем коже људи су у старо доба писали на папиросу, а то је лишће једнога дрвета, које је расло у Египту. То лишће није употребљавано онако, како се са дрвета узабере, већ се од тога лишћа правио папирос. Од тога лишћа правили су се велики табаци, и на њима се после писало неком црном бојом. На таквим великим табацима била је и она књижница, која је у Помпеји ископана. Али они су били од врелог вулканског пепела сагорели тако, да су се при развијању пораспадали.

После ове несрећне провале кулкана, која је претрпала три вароши, у главној вароши Риму настала је страховита жега, а за њом куга, која је покосила многе хиљаде душа. Честити цар Тит, као пријатељ и добротвор људи, трчао је свуда и давао помоћи где је год велика нужда била. Највећа његова радост била је да учини добро. Он је сам говорио, да сматра да му је онај дан изгубљен, кад не учини какво добро. На жалост његова добра влада трајала је кратко. Он умре од отрова, који му је по свој прилици спремио брат Домицијан.

Цар Константин (325. по Хр.)

1.

Од Нерона па даље било је у Риму много царева. Неки од тих царева долазили су на царски престо силом, а неки наслеђивали престо од својих отаца.

Христова наука ширила се свуда по свету одмах после Христове смрти. У Риму су приповедали Христову науку апостоли Петар и Павле. Број хришћана множио се из дана у дан. Како им није било слободно да исповедају своју веру јавно и да подижу богомоље, они су се сакривали по кућама и пећинама, тамо су се молили Богу и певали хришћанске песме. Римски цареви сматрали су хришћане као људе „поганце,“ и држали су да они иду на то да поруше римску царевину. То је било с тога, што су хришћани, по Христовој науци, исповедали и проповедали *љубав, братство, и једнакост свију*

људи. То се није допало ни римским царевима ни римским племићима. С тога хришћани нису готово никад били на миру, већ су их увек гонили и мучили. Но узалуд су римске власти хватале хришћане, мазале их катраном и спаљивале, узалуд су их бацали дивљим зверовима у чељусти. Блага и истинита Христова наука није се могла ишчупати из њиховог срца. Што су год хришћане више мучили и гонили, то је све више људи примало Христову науку. Хришћанске поглавице радо су ишле на смрт, знајући да умиру за праву и истиниту науку. Гоњење хришћана ишло је све дотле, док на престо није дошао цар *Константин*.

Један од римских царева узео је себи за помоћника Константинова оца (*Констанција Хлора*). Он је управљао у Галији и Шпанији веома мудро и народ је био с њиме задовољан. Хришћане не само да није гонио, него их је још чувао и штедео, а њихове епископе и свештенике призивао је себи. У то време (на 300. год. по Хр.) хришћани су се јако множили. Константинов отац видео је да би му хришћани били од велике помоћи, ако би му каква невоља била, па за то их је чувао.

Константин је наследио свога оца, па је радио као и отац му. У старе римске богове није више веровао, а у хришћанску веру није хтео одмах прећи, ваљда с тога да не би вређао оне који нису хришћани. У то време, кад је Константин наследио свога оца, постајао је цар онај, који је био најсилнији, који је имао највише војске. Константин је желео да победи све оне, који су се отимали за царски престо и да сам постане цар. Хришћани су тада били најхрабрији војници, јер су се борили за свету Христову веру. Константин је то знао, па је чувао хришћане и приволевао их на своју страну, само да би њиховом помоћу победио непријатеље своје и докопао се царског престола. Кад је придобио хришћане на своју страну, он се упусти са непријатељима у борбу и победи их. Хришћанима је за храброст њихову била то награда, што су могли слободно исповедати своју веру, што су примани у војену и грађанску службу. Дотле хришћани нису могли бити ни у каквој служби. Константин је допустио да се Христова вера може исповедати и у самом његовом двору. На све стране дизале су прекрасне цркве,

свештеници су добили своје старешине и уређена је црквена служба. (Одмах после Константина, под *Теодосијем Великим* 379. год. хришћанска је вера постала државна).

О победи Константиновој прича се ова чудновата прича:

2. Застава крста

Кад је Константин Велики дошао из Галије у Рим, он је премишљао, коју ће веру да потпомаже: да ли стару римску веру или нову хришћанску. Он је видео, да су многи римски цареви, који су држали стару веру, поштовали много богова и приносили им жртве, или побијени или отровани. На против његов отац, који је веровао у једног Бога, био је увек срећан. С тога је он мислио, да онде где више богова не помажу, може помоћи један Бог. Кад је Константин промислио, коју ће веру избрати, он се обрати Богу, и мољаше га, да га поучи, шта му треба радити. Бог је чуо његову молитву, и као небад Мојсеју, јави му се једним небеским знаком.

Једном кад је Константин био у Галији са својом војском, показа му се пред ноћ победоносни знак крста на коме су биле написане речи! „С овим ћеш победити.“ Овај знак, који је видела цела војска, задивио је све без разлике. Па ипак Константин није знао, како ће да протумачи ту појаву на небу. Али одмах идуће ноћи показао му се други знак, који му је објаснио, шта значи онај први знак. У сну му се јави Исус Христос са оним истим знаком, који је он будан на небу видео, и заповеди му да направи једну заставу са истим знаком, који је на небу видео, и да је у свима ратовима носи пред војском.

Одмах сутра дан казао је Константин својим пријатељима све што му се у сну појавило. Потом је дозвоа себи све вештаке који су радили са златом и драгим камењем и заповедио им да направе једну заставу онако, како им је он показао и описао.

Тако је постала *застава крста*, која је назвата „лабарум“. Та је заставка назвата тако, што је изгледала као крст. На врху те заставе била је једна круна од злата и драгог камења, на којој су била написана грчка писмена од Христовог имена (ИХ).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Застава је била од црвене свиле извезена златом и окићена драгим камењем. На застави, одмах испод знака крета, налазила се слика царева и његовог сина. Ову скупочену заставу употребљавао је Константин у свима ратовима као средство за сигурну победу. Педесет војника од његове гарде, који су били најснажнији, најугледнији и највернији, чували су његову заставу. Они су је носили у рату и увек су ишли напред не плашећи се од непријатељских стрела и нападаја. Где се год покаже застава са крестом, одмах су непријатељи бегали. Кад је то Константин опазио, наредио је да се застава носи онде, где је највећа опасност. Он је тада насигурно рачунао да ће одржати и сјајну победу, јер је сила овог божијег знака оживљавала и кренила дух војника новом снагом.

Кад је Константин видео, како му застава крета помаже, он је наредио, да се више таквих застава направи, које ће се носити пред осталим његовим војскама, које он није могао предводити. Константин се здружи са војском једнога римскога војводе, и одржа над својим непријатељима победу. Одмах за тим дођоше му хришћански учитељи, који му показаше, за што је син божији постао човек и умр'о као човек. Тада Константин нареди да сви његови поданици, над којима је владао, могу исповедати хришћанску веру.

3. Зиданье Константинопоља

Римљани нису били задовољни са својим царем (Константином) једно за то што је постао хришћанин, а друго за то, што је тражио да и они приме хришћанску веру. Они су волели да очувају своју идолопоклоничку веру, па зато нису хтели ни да чују што о хришћанском невидљивом богу. Константину то не беше по вољи, и бојао се да га и други народи не нападну. Да би се лакше бранио, он напусти да на истоку своје царевине подигне још једну главну варош. Ова нова главна варош била би хришћанима оно, што је многобошцима Рим, само лепша од Рима.

Константин се бринуо, како ће за нову варош изабрати угодно место. Тражећи то место, допаде му се *Византија*. То је била једна стара варош на мореузу, који одваја Европу од Азије, где Црно

море утиче у Мраморно. Положај између два дела света и два мора, родно земљиште, леп и допадљив предео, згода за пловидбу лађа и трговину, све се то допало цару, те реши, да овде сазида другу главну варош.

Стара Византија беше већ велика варош. Али нови зид, који је Константин зидао, беше тако дугачак, да је захватао простор од једнога мора до другога. У тој вароши сазидао је одмах царски дворцац (велики као римски капитал), и друга велика здања. Многобожачки храмови претворени су у цркве, а сем тога озидато је још много лепих цркава. Варош је била посвећена мученику на крсту (Исусу Христу). Подигнуте су и две статуе, Константина и Јелене, његове матере, којима је у рукама био намештен крст. У најлепшој соби његовог двора наместио је цар један крст од злата и драгог камења. Не поред свију тих хришћанских знакова, остало је и незнабожачких.

За Константином је дошло у нову варош доста сенатора, и он им је ту сазидао куће. Многи виђени и важни људи дошли су за царем у нову варош. Године 330 после Христа била је нова варош освећена. Хтели су је прозвати Нови Рим, али за љубав цара Константина прозвали су је *Константинопољ*. Данас се та варош зове Цариград (значи: царев град) или турски: *Стамбул*.

Мати цара Константина звала се царица Јелена. Она је била велика хришћанка. Још док је Константин отац био намесник у Галији, Јелена је чувала и бранила хришћане. Она је најпре нављивала на свога мужа, Константиновог оца, а после на свога сина да чувају хришћане. Кад јој је син почео бранити хришћанство, она је још више нављивала да примају Христову науку они који је нису били примили. Својим примером свуда је показивала људима, како је наука Христова за свакога добра и за све људе корисна. Да би се хришћанство што више ширило, она је подизала цркве и давала новаца да се цркве свуда могу подизати. Чак је путовала у Јерусалим на Христов гроб и тамо на гробу подигла цркву.

За ова велика дела царице Јелене и њеног сина Константина, Христова црква признала их је за свеце. У календару су записани као свеци 21. Маја.

КРАТАК ПОГЛЕД НА РИМСКУ КУЛТУРУ

У најстарија времена Римљани, као и сви други народи, живели су врло просто и природно. Њихове куће и храмови (цркве) били су просте колебе, од прућа, омазане земљом. Тек доцније почели су зидати куће и цркве од камена. Мрамор су у зидању почели употребљавати тек после смрти браће Граха.

Од одећа било је код Римљана најобичније ово. Једна кошуља без рукава, која се спуштала до колена. Осем тога носили су поврх кошуље неку вулену хаљину, а поврх тога један огртач, као кабинаца, који су називали *тога*. Руке и ноге нису ничим одевали, већ су им биле голе. На својој постељи имали су само сламбачу. Дуго и дуго хранили су се Римљани простим скробом и ваљушкама од брашна. Тек пошто су победили Картагенце, добили су хлебаре, који су им месили и пекли хлебач. Главни ручак био им је обично у вече, и тада су јели: мед, пасуљ, зелен, месо и зејтин. Вино су мешали са водом и пили су га обично у вече. Доручковали су око 11 и 12 сахати. Ето такав је био начин храњења код старих Римљана.

Вештине и науке биле су у почетку врло слабе. Римљанима је било прече освајање него науке и вештине. У време краљева још нису умели делити дан на сатове. До ратова са Картагенцима правили су новце од бакра, и нису на њима правили никакве слике. После другог картагенског рата почели су правити новце од злата, и на тим новцима биле су слике какве животиње, као овце или вола. Јулије Цезар место слике овце или вола, метао је на новац своју слику. Од Цезара почеле су науке и вештине напредовати мало више. Нарочито се писала и учила историја, географија и беседништво.

Земљорадња била је увек главно занимање Римљана. И сами консули нису се стидели да ору и да обрађују своје имање од кога су и живели. Друге какве занате слабо је ко радио. Доцније, кад су се римски племићи јако обогатили, употребљавали су и за земљорадњу и за све друге послове робове.

Старе римске породице живеде су под строгим надзором кућнег старешине. Отац је био цар у својој кући. У прва времена отац је имао толико власти

у својој породици, да је располагао животом своје деце. Он је могао дете убити или у ропство продати, а да никоме зато не одговара. Исто тако, ако је неко био дужан, па није могао дуг платити, могао га је поверилац убити или као роба продати.

Код римског народа владала је најстрожија простота у свему читавих пет стотина година. Кад су Римљани дозволили да један њихов војсковођа дође у варош допраћен буктињама, онда се сматрало као нешто изванредно и необично. Докле је у римскога народа владала ова простота, дотле је у њих остала и она непобедљива сила и чврстоћа, са којом су победили цео свет. Што се тиче науке и вештине, Римљани су били далеко заостали иза Грка. Кад су се Римљани напљачкали блага по разним земљама у Азији и Африци, они су накуповали грчке статуе и слике за големе суме новаца, али то нису куповали из љубави према вештини, већ за то што су биле лепе. Једну скупоцену слику употребили су војници за своју трезу. Један азијски краљ давао је 30 000 талира за ту слику, али римски консул није хтео дати, јер је веровао, да у тој слици лежи нека сакривена чаробна снага.

Позоришта су уведена на двеста педесет година пре Христовог рођења. Та њихова позоришта била су врло чудновата. Заграђивали су врло велика места, па су у њима намештали клупе. Прве клупе стајале су најниже па су се пењале све више и више, тако да је сваки могао видети шта се тамо догађа. Клупе су стајале свуда у наоколо. На средини је било једно празно место. На томе празном месту пуштано је звериње, као бикови, лавови итд., те су се борили са робовима. Робови су се учили за то борење у нарочитој школи. Они су осуђивани да се у театру (позоришту) боре са оружјем или без оружја. Хиљадама тих јадника растргли су зверови у позоришту, а римска светина, којој је проливање људске крви била обична ствар, смејала се и пљескала рукама. Те робове, који су се борили са зверовима у театру, називали су Римљани *гладатори* (борци). Било је међу тим борцима младих људи, који нису хтели ићи да се боре, али су их силом на то приморавали. Обично су их тада шибили бичевима и пекли врелим гвожђем. Светина није ништа марила, што су они робови људи, и што

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

им је живот мио, као и сваком човеку. Шта више, што је који звер више роба израђавио, што је робу више текла крв, и што је он више јаукао, тим је светина била веселија и све више је пљескала.

Римљани су освојили многе земље и покорили многе народе. Од тих покорених народа Римљани су награбили силно благо. Кад су имали тако големо благо, они га нису умели употребити на добро, већ су га употребили на раскошан живот. Жене су се почеле китити најскупоценијим накитима, а људи су почели живети у нераду и пијанчењу. Све то учинило је те су Римљани омекшали, заборавили на љубав према отаџбини и почели падати у разне погрешке и преступе. Честити цензор *Катон* имао је право кад је мислио (на 200 год. пре Хр.) да она држава мора пропасти, у којој једна риба стаје више од једног вола. И доиста у то време било је доста римских племића, који су једну рибу плаћали 200 до 300 талира.

Ропство је било велико зло у римској држави. Поједини племићи држали су читаве гомиле робова, који су радили све послове. По што су Римљани покорили Грчку, онда су робови из Грчке били учитељи у кућама римских племића, они су изучавали разне науке, вештине и занате. Робове, који су били учитељи или вешти сликари, или су знали какав особити занат, плаћали су Римљани врло скупо тако, да је било робова који су стајали по 10 000 талира. Но било је опет робова, који су плаћани врло мало. Како су Римљани поступали са робовима, нарочито у прво време, види се најбоље из њихових игара у театру. С тога се не треба чудити, што је *Шпартано* направио буну робова.

У прво време народ се хранио врло просто, а кад су се Римљани обогатили, онда је и у храни настао врло велики раскошлук. Консула *Лукула* посете једном изненада *Цезар* и *Помпеј*. Он се пожури те им спреми ручак. Тај ручак, који је тако у хитњи спремљен, стао је око 10000 талира. Било је таквих племића, који су трошили грдне суме новаца частећи прост народ, да би их он бирао за консуле, цензоре, квесторе итд. Један племић хтео је да се о његовом трошку народ весели месец дана. Он нареди, те се сагради једно големо позориште са 80 000 седишта. Позориште је било подигнуто са лепим сту-

бовима од мрамора, а украшено је било са три хиљаде скупоцених стату-а и слика, и могло је стајати стотинама година. Али силни племић, пошто га је употребљавао месец дана за весеље народа, заповедио је те је порушено. Други један племић правио је два позоришта, која су се могла помоћу справа померати са једног места на друго. До *Цезара* била су позоришта озго отворена као и код Грка, а од *Цезара* покривата су озго, да би се гледаоци сачували од сунца. — У доцније време, да би луксус при ручковима био што већи, имали су читаве гомиле комедијаша, певача и играча. Веома су много трошили на чување и храну разних риба из разних мора и језера, и тица из разних земаља. Лађе које су таде пловиле морем вукле су најваше разне скупоцености из најдаљих земаља, за римске племиће. Читаве гомиле куvara и слугу двориле су племиће при ручку. Ако би ко од њих тада кинуо или се накашљао, тај би био добро ишибан бичем.

Још од најстаријих времена, Римљани су веровали у врло различите празноверице. Овоме веровању учили су се и навикавали из ране своје младости. Већину својих богова позајмили су од Грка. Службу у храмовима примили су од Етрураца. У старим (сибилским) књигама налазило се једно предсказање, да ће Грци и Гали заузети земљиште Рима. С тога је, по савету свештеника, наређено, да се од та два народа закопа по један пар људи у земљу, те се тако предсказање испунило, а Риму се није никаква штета догодила. На 150 г. пре Хр. ратовали су Римљани са једним краљем, и тада их је страшно поплашило помрачење месеца, које се у тај мах десило. Они су ударили шлемове један о други, — вероватно с тога, да застраше непријатеља месечевог, — држали су упаљене буктиње према небу, и приносили велике жртве. Ако су хтели неку варош да разруше, онда су молили мирно консуле, да оне богове, који су штитили ту варош, преместе у Рим, а варош да предаду злим боговима.

У Риму је било 424 храма разним боговима. *Пантеон*, главни храм свију богова, имао је округло изглед, а светлост му је долазила озго. Прекрасни Јупитеров храм на Капитолу имао је уласке кроз красне стубове. Велика и лепа здања зидана су као и у Грчкој, а често још много лепше. Јавна ку-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

патила имала су места за више хиљада лица, која су се могла на један мах купати. Направљени су били велики *водоводи* и *путови*. Сви су доводили воду из даљине од неколико миља и водили је у све куће. Путрови опет водили су из Рима у друге пределе и области и свуда су биле намештене клупе за одмарање и засађена дрва за ладовину.

Највеће место у Риму заузимао је велики циркус (*Circus maximus*) у коме су се држале борбе између робова са робовима и дивљих зверова. Циркус је имао у дужину скоро 3000 стопа, и могло је стати у њега 250 000 гледалаца. Ту су се и Римљани утркивали и борили, за то су на крају циркуса стајале три пирамиде, до којих су морали дотрчавати они који су се утркивали.

Од приватних здања, која су у Риму по лепоти и величини највише вредила, била је кућа Цицеронова, која је вредила 240 000 талира, и кућа племића Клодија, која је цењена на 800 000 талира. Али и преко тога најлепша и најсејајнија била је кућа Мецене, пријатеља и савезника Августовог. Овај Мецена веома је много потпомагао вештине и науке, и с тога су под Августом науке и достигле до великог степена. Песници су тада нарочито напредовали.

Ето како се полако развијала римска држава. Пастири Ромул и Рем направили су варош Рим. У тој вароши доцније се намножило доста становника. Кад је Рим ојачао, он је покоравао једну по једну малу државицу, које су тада око њега биле. У тим борбама народ је очвршћао, научио се на скроман живот, и да љуби своју домовину више од свега другог. Отуда су се после у Риму рађали славни јунаци као: *Сцевола*, *Кокло* и др., који су радо давали живот за своју домовину. Доцније, као што је казато, Римљани покоре многе земље, и обогате се преко сваке мере. Од тада почну раскошно живети, а тај живот рушио им је здравље и срећу, па им је најпосле порушио и целу државу. После кварежи појединих људи, прешла је квареж на читаве породице, а после на цео народ. А кад се народ исквари, онда он заборавља и на самог себе и на своју отаџбину.

Ваља упамтити ово. Све што не ваља у једног човека у животу, то исто не ваља ни у читавог народа у његовом животу. Јер, зло је зло — па макар оно било у једног човека или у људи у целој држави.

(НАСТАВИТЕ СЕ).

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

Званичне напомене

1.

Расписом г. министра просвете и црквених послова од 14. Маја прошле године ПБр. 2829. наређено је, у које се време имају подносити *молбенице* од стране учитеља основних школа *за премештај* и напоменуто је да ће се после Септембра сваке године све молбенице које нису решене уништавати, а они који остану незадовољени да имају у другој половини Јуна с другом се молбом министарству обраћати.

Међу тим скоро сваки дан се и сада дешава, да министарству долазе такве молбе, у којима се набрајају доста пута и сасвим незнатни узроци због којих ко тражи премештај.

Да се не би у напредак учитељи основних школа излагали узалудном писању оваквих молбеница, овим

се путем даје на знање свакоме од њих, да се такве молбенице њихове неће од сад у министарству никако узимати у поступак и према томе нема нико ни права да тражи решења или одговора по ономе што у невреме буде тражио.

2.

Љубомир Зарић и **Јован Јевђовић**, који су били уписани у III разред ниже гимназије ваљевске, ухваћени су да су начинили лажне сведочења школске и њима обманули старешину завода те их је примио у школу. Пошто се то ухватило, они су на свагда искључени из свију земаљских училишта и предати грађанском суду на осуду за такав противзакони поступак.

Ово је нарочитим расписом достављено свима старешинама средњих завода, како би се таким неваљалцима спречио сваки пут у школу.

Астрономски календар за месец Декембар 1883. год.

Д А Н	С у н ц е		М е с е ц	
	ИЗЛАЗИ	ЗАЛАЗИ	ИЗЛАЗИ	ЗАЛАЗИ
1	7 с. 44 м.	4 с. 5 м.	3 с. 55 м. в.	6 с. 29 м. ј.
3.	7 46	4 5	6 4	8 31
5.	7 47	4 5	8 22	9 55
7.	7 48	4 6	10 38	10 55
9.	7 49	4 7	— —	11 46
11.	7 50	4 8	1 46 ј.	0 37 в.
13.	7 51	4 9	3 46	1 36
15.	7 52	4 10	5 40	2 53
17.	7 52	4 12	7 20	4 35
19.	7 52	4 14	8 41	6 40
21.	7 52	4 16	9 45	8 56
23.	7 52	4 18	10 42	11 18
25.	7 52	4 20	11 41	0 30 ј.
27.	7 51	4 22	0 55 в.	2 58
29.	7 50	4 25	2 37	5 16
31.	7 49	4 2.	4 49	7 6

Констелација планета

Меркур се налази 23. у највећем источном размаку од Сунца, али га је тешко видети, јер је јужно од екватора, те нам се врло ниско над хоризонтом указује.

Венера је вечерњача и залази концем месеца на 2 сата после заласка Сунца.

Марс излази пре 7 сати у вече и сјајни нам преко целе ноћи у звезданом јату „Лав-у.“ 1. Декембра он ће према α и β лава да заузме такав положај, да све три звезде сачињавају један приближно равностран троугао; затим до 20. Дек. Марс ће да се приближи још више звезди α лава (Регулу) а од 20. па даље он ће од ње све више да се — путем одкуда је и дошао — удаљава (он је од тог дана на повратном — ретроградном — путу)

Јупитер у звезданом јату „Рака“ излази око 6 сати у вече и види се преко целе ноћи. Из правог кретања он ће такође почетком Дек. (3.) да пређе на повратно.

Сатурн у Бик у залази око 5 сати изјутра; он је на свом повратку још од Септембра месеца и долази око 7.—8. Декембра врло близу изнад звезде α Бик (Алдебаран). Између обе те звезде проћи ће Месец одмах по поноћи 1. Дек. тако, да ће Сатурн бити горе, а Алдебаран доле.

Дневник

1883.

1. Декембра. Сатурн и Месец у конјункцији.
2. Декембра. Помрачење III. Јупитеровог пратиоца у 9 с. 41 м. в.
3. Декембра. Месец ће да преспокрије звезду λ_2 (3. до 4. величине) у Близанцима, што се збива у 8 с. 28 м. в., а свршава (звезда опет с десне стране иза месеца изилази) у 9 с. 26 м. в.
5. Декембра. Јупитер и Месец у конјункцији.
6. Декембра. Марс и Месец у конјункцији.
8. Декембра. Уран у околици (квадратури) са Сунцем.

9. Декембра. Уран и Месец у конјункцији.
10. Декембра. Почетак зиме; Сунце у козерогу у 4 с. 57. м. ј.
12. Декембра. Помрачење I. Јупитеровог пратиоца; у 8 с. 49 м. в.
14. Декембра. Помрачење II. Јупитеровог пратиоца у 9 с. 44 м. в.
16. Декембра. Помрачење IV. Јупитеровог пратиоца у 10 с. 55 м. в.
19. Декембра. Меркур и Месец у конјункцији.
19. Декембра. Венера и Месец у конјункцији
21. Декембра. Помрачење I. Јупитеровог пратиоца у 5 с. 1 м. в.
22. Декембра. Сунце у близини Земље у 2 с. ј.
23. Декембра. Меркур у највећем размаку (слонгацији) од Сунца.
28. Декембра. Сатурн и Месец у конјункцији.
28. Декембра. Помрачење I. Јупитеровог пратиоца у 6 с. 55. м. в.

1. Декембра. Пречник Сунца 32'—32"
15. Декембра. " " 32'—35"
1. Декембра. Пречник сатурнове лопте 18"
1. Декембра. Пречници (осе) сатурновог прстена 46" и 20"

Фазе Месечеве

2. Декембра. Пун месец у 4. с. 34 м. ј.
 8. Декембра. Месец у екватору.
 9. Декембра. Последња четврт у 9 с. 14 м. ј.
 12. Декембра. Месец у најдаљем одстојању од Земље.
 17. Декембра. Мена месеца 2 с. 5 м. в.
 23. Декембра. Месец у екватору.
 24. Декембра. Прва четврт.
 28. Декембра. *Месец у близини Земље.*
(Сви податци по средњем бечком времену.)
- Прогноза времена: Дани, за које се има вероватноће да ће бити кише (снега) или јаког ветра јесу: 8., 24. и 25. У пределима где се земљетрес чешће појављује може се понајуре око 28. опет појавити, премда је вероватноћа мања него она за дан 4. Октобра (Хиос и Чесме) и 2. Нов. — 2. Нов. јак потрес у Патрасу. *) 3. Нов. јак земљетрес у Сарајеву; види Нову Слободну Пресу и Бечки Тагблат од 19. (7.) Новембра.

Брукс Понс-ова Комета.

Кроз који дан, ми ћемо угледати слободним оком једну нову комету: Репату звезду, — која је добила име: „Брукс-Понс-ова комета“, као у почаст оба звездара Брукс-а (Brooks) и Понс-а, који су је први на небу угледали, само с том разликом, што ју је Понс као први видео још 9. Јула 1812., а Брукс тек сад 8. (20.) Септембра 1883. год.

Звездари су се међу собом договорили, да се ново нађеној комети увек да име онога, који је као први

*) У 128. броју „Видела“ овај потрес регистриран је под 14. Нов., што се има разумети по новом календару, дакле 2. Нов. по нашем.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

смотрв, па макар се то и само случајно догодило, као што се је такав „малер“ десно п. пр. једногодишњем добровољцу царско аустријске поморске трупе г. Алојзу Пализи, брату Јована Пализе чувеног проналазача планетојда*). — Несташко Алојзо улетл једном своје брату у његову кулу за посматрање и поче од прилике речима: „Море, шта си се задубио у те твоје Планетојде“. Дајдер боље ту твоју справу којом комете тражиш (Kometsucher, слабо увеличавајући омањи дурбин са врло великим прегледним пољем), те да ти бар неку нову комету пађем“ — рече и седе уз дурбин, а после кратког времена ускличе: „Но, хвала Богу, ево и комете „Пализа“. Ствар беше у истини тако. Кад се Јован увери да је пађена комета заиста нова, он хтеде свог брата на братски начин на страну потиснути, те да и сам предузме даље што је потребно, и извиди, од куда нам је овај поводошљак залутао и куда ће — т. ј. да му ухвати елементе за израчунавање његовог пута. Али несташна деца су врло често и врло даровита, па тако и Алојзо не хте уступити место своје брату него му одговори: „Та мани ме се брате! кад сам је већ сам нашао, пусти ме, да јој сам и пут прорачунам“ — па то и учини.

То беше у Поли, на истријској обали јадранског мора, на дан 9. (21.) Августа 1879. год. и на основу тога та комета доби име: „Комета А. Пализа 1879. V.“ што ће рећи, да је иста као *иета* репатница у години 1879. и то од А. Пализе пронађена.

Према истој уредби дакле зове се и ова наша са-

*) „Нова Планета“ — Србадија 1882.

дања комета, која се добрим дурбинима већ и данас наћи може: „Брукс-Понсова комета“, јер нема основа претпоставци, да је иста још и пре 1812. год. кадгод виђена и ако свака комета своју историју има, па и ако је даље Хевел покушавао да докаже, да је ова идентична са оном од 1672. год., што се због несигурних података о тој последњој никако није могло да докаже. Пут Брукс-Понсове комете израчунао је и то врло поуздано још Елке и нашао је, да се она око сунца окреће у једној елипси у току од 71 године (тачније 70,684 год.). На највећем одстојању од Сунца, она је од њега 690 милиона миља удаљена, (прелази дакле у неколико одстојање Нептуна). Ми смо је дакле ове године *ишчекивали*, а нисмо њоме ни мало изненађени.

Веома светла ова комета неће бити, премда је то код таквих тела увек неизвесно, како ће кад да буде. Боде вели да ју је 1812. „тамап“ још слободним оком видети могао, а за ову годину мисли се, да ће она у својој најјачој светлости бити трипут светлија него кад ју је Боде видео; најсветлија пак она ће да буде 29. и 30. Децембра, али ће јој месец (скоро цун) много да смета. Од истог дана од прилике, она ће да се виђа код нас у вече по заласку сунца, а од тог дана — у јужним пределима испод екуатора — изјутра. Слободним оком постаје видљивом од 1. Децембра, кога дана треба је тражити у линији између α Лире (Вега) и δ Лабуда и то овој последњој на 4 до 6 месечевих пречника зближену.

П. Манојловић.

А Л Е К С А А Д А М О В И Ћ,

ПРИВРЕМ. ДИРЕКТОР И ПРОФЕСОР НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ У ВЕЛИКОМ ГРАДИШТУ

Родио се 26. Фебруара 1841. године у Вршцу. Тамо је учио српску и немачку основну школу. У Карловцима учио је I разред гимназије, у Неготину II, III и IV, у Београду V и VI разред гимназије, а ту је свршио и Богословију. За тим је положио учитељски испит са оценом „одлично способан“. Био је после практиканат у епархијској конзисторији неготинској од 10. Августа 1863. и у конзисторији београдској од 1. Децембра 1864. где је указом од 29. Маја 1866. год. постављен за писара, у коме је звању остао до 1. Септембра 1868. године.

16. Септембра исте године послат је као државни питомац у Кијево, где се кроз четири године учио у духовној академији.

После свога повратка у Србију, постављен је 24. Августа 1872. год. за привременог суплента друге београдске ниже гимназије; 3. Априла 1874. године за професора гимназијске реалке у Смедереву; 16. Октобра 1874. године за професора гимназије београдске; 1. Октобра 1875. године постављен је по молби опет за професора гимназијске реалке у Смедереву, и на послетку 6. Августа 1883. године постављен је за привременог директора и професора ниже гимназије у Великом Градишту, где је преминуо 24. Новембра исте године у 10¼ сати у вече.

Адамовић је предавао немачки језик.

Говорио је осим српскога језика: руски, немачки и румунски.

Бог да му душу прости!